Unes paraules de justificació.

Ignoro si l'ésser filla del biografiat, representa un avantatge o un inconvenient per a escriure, imparcialment i equànime, la seva biografia.

Del que sí estic segura, és del goig i alhora del respecte que sento en intentar-ho. I, també, del desig que em mou a descriure, en un breu i modest assaig, el que fou la vida i l'obra del gran prosista Prudenci Bertrana.

Espero no deixar-me influir per l'amor filial. Crec que, pel damunt de tot, em guiarà la comprensió del caràcter i temperament del biografiat; l'afinitat de gustos i d'idees que ens unia; el record, tan viu encara, de les hores felices i de les hores tràgiques que vàrem viure plegats.

Em proposo presentar als lectors de Biografies Populars, una imatge justa i serena de l'home i de l'artista, amb les seves qualitats i ~~els seus~~ defectes tan naturalment i perfectament humans.

Espero, per aquest mitjà, encoratjar-los a rellegir aquest ferm i honrat prosista català i a comprendre millor la seva obra, tan intensa i dolorosa, sobretot en les darreres novelles, com ho fou la seva pròpia vida.

Força anys han transcorregut ja d'ençà de la seva mort. Des de llavors, un silenci feixuc pesa damunt d'aquesta gran figura de la literatura catalana. Silenci injust, molt dolorós per aquells que l'estimem i l'admirem.

Avui, després de moltes vacil·lacions, goso trencar-lo.

Alguns amics de Prudenci Bertrana i, per conseqüent, meus, m'hi encoratgen.

" Bertrana no és un oblidat", escrivia Artur Llopis, a Destino, fa un parell d'anys. " Bertrana té un grup de fidels amics" Circumstàncies adverses han conspirat fins ara contra les manifestacions públiques d'aquest amics fidels.

Jo mateixa, vivia involuntàriament, allunyada de Catalunya, en fem calia tornar-hi un dia o altre, i emprendre la tasca de rehabilitar literàriament el meu pare. Ja ho havien intentat els editors Dalmau-Jover uns anys després de la seva mort. Lluitant contra tota mena de dificultats, publicaven la seva obra pòstuma: " L'Impenitent" .

Per causes fàcils de comprendre, aquest llibre es vengué molt poc. La premsa i el públic, en general, l'acolliren amb indiferència. I, encara avui, pocs el coneixen.

A la publicació de " L'Impenitent", darrer volum de la seva autobiografia, segueixen encara alguns anys de silenci.

El públic, és a dir, aquells imponderables lectors de català que no havien naufragat encara en la tempestat de la post-guerra, començaven ja a oblidar Prudenci Bertrana, mentre alguns fidels admiradors seguien llegint la seva obra.

Entre els qui manisfestaren públicament aquesta fidelitat - com una llei de veus en el desert -, s'han destacat Carles Soldevila, Manuel de Montoliu, Tomàs Roig i Llop, Salvador Espriu, Domènec Guansé, Rafel Tasis i Marca, Octavi Saltor i, potser, algun altre que jo no recordo o m'ha passat per alt.

Altres veus amigues m'arriben, espaiades però constants, en missatges espontanis, en converses. Parlen d'admiració i fidelitat al desaparegut. Diuen, com Artur Llopis: " Bertrana no és un oblidat" Cada una d'aquestes veus m'esperona a executar allò que temps ha projectava: escriure la seva biografia.

La recompensa més preuada seria, per a mi, que el protagonista llegís

aquest modest treball que li dedico, i l'aprovès . Però, ja que això no és possible, al menys que el llegeixin i l'aprovin els seus fidels amics i admiradors.

A ells, de tot cor, dedico aquesta biografia.

A. B.

La Infància.

Prudenci Bertrana i Comte va néixer l'any 1867, a Tordera, província de Barcelona. Morí a Barcelona, ciutat, el 21 de novembre de 1941.

~~Des de temps immemorials els hereus de Can Bertrana eren propietaris rurals, els fadrins esterns, militars o clergues.~~

El pare de Prudenci Bertrana, Josep Bertrana i Gomis era propietari rural i carlí. Tenia un temperament bèl·lic. Vivia activament i amb passió la política del seu temps.

Seguia d'ací i d'allà, els cabdills que guerrejaven per les muntanyes. Anava de vila en vila, de poble en poble, a fi d'evitar enotjoses topades amb les tropes del Govern Liberal .

En una de les seves freqüents aventures polítiques, fugint amb la dona davant els adversaris, va anar a raure a Tordera, on va néixer, accidentalment, Prudenci Bertrana.

Aquest contava sovint que un dels records més dramàtics, alhora que romàntics de la seva infància, eren les eternes anades i vingudes d'un cantó a l'altre del territori català, davant o darrera l'enemic. Oïa trets, veia morts estirats a la carretera, caminava, tot tremolós, de la mà de la seva mare per camins deserts, espiant qualsevol ombra fugissera, qualsevol remor sospitosa.

~~Deia també que~~, Viatjant en tartana, sempre amb l'ai al cor per por dels liberals, l'infant començava a descobrir el món. Entre altres coses, les muntanyes, que el captivaven ; els animals selvàtics, que l'atreien ; els núvols, que el feien somniar.

Prudenci Bertrana evocava sovint, pels seus fills, els records de la seva infància. Aquests records no eren gaire alegres.

Portat per la seva passió política, Josep Bertrana desapareixia dies i setmanes sense dir mai on anava ni quan tornaria.

Paula Comte, la seva esposa, vivia sempre inquieta, malenconica. L'infant participava inconscientment d'aquella inquietud, d'aquella malenconia.

Un amor immens i dolorós l'unia a la santa dona que l'havia posat al món. Ja de molt menut, s'acostumà a compartir amb ella les penes i les alegries. I, pel damunt de tot, l'angoixa d'aquelles freqüents separacions.

Seguir l'home resignadament en les seves marxes i contramarxes, era, a voltes, menys terrible per a la mare i el fill, que romandre en una masia desconeguda mig amagats, o a casa d'un parent empordanès (Paula Comte era de Sant Mori) esperant la tornada de Josep Bertrana, sempre embrancat en una nova aventura política.

Acabada la guerra, la família Bertrana-Comte s'instal·là a Girona. La Esparra, en el partit judicial de Santa Coloma de Farnés, on Josep Bertrana posseïa boscos i masies, no era lloc per a passar-hi l'hivern. Josep Bertrana es féu construir una casa en un suburbi gironí anomenat, La Rodona de Santa Eugènia.

El fet que la guerra dels carlins fos acabada i que Josep Bertrana es fes construir una casa en un suburbi gironí, sembla indicar que la segona part de la infància de Prudenci Bertrana havia d'ésser confortable i ~~benaurada~~ tranquila, com escau a un hereuet de família benestant.

Malauradament, no fou així. El taranná de Josep Bertrana no li permetia viure en pau, ni que l'esposa i el fill hi visquessin. Pel seu caràcter i les seves tendències, el cap de família continuava projectant sobre els tendres anys del futur escriptor, una ombra malaguanta, inquietant i malenconiosa.

Aquesta vella parla, Puc donar testimoniatge de com era Josep Bertrana a les seves velleses: Alt, sec, dret com un ciri a pesar dels seus anys, amb la cabellera gris retallada en forma de raspall i una barbeta, també gris, que acabava en punta. Sempre a punt d'esclatar en crits o reganys i, si no anàveu llest a fugir, a repartir mastegots i plantofades. I, a vegades, fins i tot algun cop de bastó.

Imagineu-vos el que devia ésser quan estava en la plenitud de la seva virilforça!

Prudenci Bertrana, molt temps després de la mort del seu pare, que, en recordar-lo, sempre se'l representava enquimerat. Paula Comte no podia saber mai quina cosa vindria de gust al seu marit, quina altra cosa l'enquimeraria.

Potser Josep Bertrana vivia contrariat perquè la guerra s'havia acabat i la seva vida semblava, tot d'una, no tenir objecte. Ell havia nascut per a discutir (la pau no va privar-lo d'aquest esplai), fer política, conspirar...

La seva esposa era la paciència, la bondat i la resignació personificades. Quan el pare era lluny, ella i el noi, vivien, junts, hores de pau i de serenor.

La casa que Josep Bertrana havia fet construir en un suburbi gironí, (ara enquadrada per una sèrie de cases més altes que formen part d'un carrer nou, unit a la capital gironina per un carrer freqüentadíssim) estava emplaçada en un lloc solitari. De dia, hi transitava poca gent: un hortolà, un traginer... De nit, ni una ànima. La porta d'entrada i dues finestres obrien a la carretera de Santa Eugènia. Darrera, hi havia un gran jardí al fons del qual passava el rec.

Josep Bertrana no era mai a casa i, la mare i el fill, en fer-se fosc, començaven a esporuguir-se. A l'hivern els dies són curts, les nits llargues i plenes de remors inquietants: un pas feixuc ran de la casa, al lluny,

el bordar insistent d'algun gos; en el jardí, un cruixir de branques, I no parlem de les nits de tramuntana, amb udols i xiulets espaventables que semblaven anunciar la fi del món.

Josep Bertrana, quan era a Girona, no es recordava de tornar a casa. La dona i el fill, malgrat el fred vivíssim i, sovint, la gelada, l'esperaven a una de les finestres de davant, ben abrigats. Atalaiaven la carretera, escoltaven qualsevulla remor que s'assemblés al pas d'un home. Fins que, ja enfredorits i desesperats, tornaven prop de la llar on cremava un gran foc de llenya.

Paula Comte no podia dominar la seva inquietud. No feia més que sospirar. La imaginació se li poblava d'imatges espaventables: El seu marit tornaria sol dins la fosca pel llarg i solitari trajecte; un lladre l'atacaria; un enemic polític l'escometria per l'esquena...

El noi endevinava el que la seva mare pensava i sentia; Es repenjava, a la seva espatlla, tot tremolós. Ploraven junts, ben abraçats. I, a força de ploricons i de moixaines, acabaven per adormir-se.

Però tot no eren gemecs i angoixes en la infància del nostre biografiat. A l'estiu, la família Bertrana se n'anava al mas Espeiu de La Esparra. Hi passava tres mesos llargs.

En aquells boscos atapeïts d'alzines sureres, propietat del seu pare, Prudenci, era feliç, plenament, intensament feliç.

Una de les bases de la seva felicitat la constituïa, sens dubte, el contrast entre la vida gironina, feta de monotonia i d'inquietud, i la del camp, saturada de llibertat i d'imprevist.

A La Esparra, Josep Bertrana era tot un altre home: alegre, i fins afectuós amb la família. I el vailet se n'aprofitava per a gaudir de la naturalesa i lliurar-se als esplais propis de la seva edat.

En aquells esponerosos alzinars, ell hi vivia grans aventures. Albirava

reptils ,caçava nius, es perdia en fondalades obagoses on s'imaginava exposar-se a mil perills i esdevenir un gran aventurer. Descobria camins escabrosos i rostos que no menaven enlloc,prats coberts de gespa verda i flairosa on hom reposa millor que al llit.

Imagineu-vos tot aquest món posat a l'abast del petit Prudenci amb la complicitat del pare esdevingut,tot d'una,comprensiu i indulgent.

Els nois del masover ensenyaven al fill de l'amo a abastar nius,a pescar i escorxar granotes,a perseguir tota mena d'animàlies .

Pocs anys després,l'hereuet Bertrana s'havia convertit en un caçador aferrissat d'ocells,en pescador de granotes, en implacable exterminador de serps i d'escorpits.

Fins els darrers anys de la seva vida,Prudenci Bertrana conservà la passió de caçar. Tenia més de setante anys quan,a les muntanyes del Bergadà,encara corria rostos amunt darrera de les llebres.

A L'Esparra, Josep Bertrana,acompanyat del seu fill, freqüentava tota mena de gent rústega. S'hi engrescava garlant i fent tabola. Romania moltes estones en les barraques dels carboners o en les tendes,d'un sol pal, dels peladors. Compartia llur pa negre i sec,tastava llur vi,aspre i aigualit,bevia a galet en llur bota de cuiro fent xerrics i rots de satisfacció ; omplia la pipa amb llur tabac metzinós. I el noi se'l mirava embadalit,esperant el moment d'imitar-lo.

Fou allí, en el mas Esprin i en les seves rodalies ~~la propietat de L'Esparra~~,on l'infant es familiaritzà amb la naturalesa i amb els homes que hi vivien. Allí aprengué a estimar-los i a preferir-los a qualsevol altra mena de gent.

Els companys del seu pare,masovers,carboners,llenyataires i peladors de suro,esdevingueren també els seus companys.

Escoltava i aprenia llur parla viva i saborosa. Els admirava i els envejava. Si li demanaven quin ofici volia aprendre, contestava,sense vacillar: pelador o carboner.

Els peladors despertaven, més que ningú, la seva fervorosa admiració. Negres, suats, espitragats, armats d'una destral i d'un plançó d'alzina, li feien l'efecte d'herois selvàtics, mig homes, mig divinitats.

Els carboners li pareixien uns formidables alquimistes. Trossejaven, apilaven, enterraven i calaven foc a grosses piles de llenya. La transformaven en carbó." Tenien", diu Bertrana, en no sé quin dels seus llibres, "un aspecte diabòlic i un tracte d'àngels."

La freqüentació d'aquests homes de la naturalesa, deixà, en el meu biografiat, una empremta profunda. Ells varen ésser, tot el llarg de la seva vida, els companys ideals. Amb cap altra mena de gent no pogué mai trobar-se a gust. No s'avenia gaire amb els homes de ciutat. Sobretot, amb els individus excessivament refinats, melindrosos i complimenters.

Anys a venir, en les seves aspres i poc fructuoses lluites per la vida, Prudenci Bertrana haurà de freqüentar, per força, aquella mena d'individus que tant horror li causaven. Les paraules mentideres i els procediments hipòcrites dels quals, ferien dolorosament la seva gran sensibilitat, dissimulada sota un tracte simple i directe, amarat de rusticitat, com ell mateix pretenia.

En el més pregon de la seva ànima i tot el llarg de la seva vida, els seus companys preferits seguien éssent aquells llenyataires, carboners, peladors de suro...

No sospitava ni remotament, que un dia esdevindria escriptor, i aquells personatges es convertirien en els herois més reeixits de les seves narracions.

Fou a La Esparra, en la propietat del seu pare, on Prudenci Bertrana (en el mas Espuia) descobrí, uns anys més tard, les seves preferències socials i els seus èxtasis poètics.

Allí va néixer i créixer el seu apassionat amor a la naturalesa i als seus homes. Amor gran i sincer, sense afectacions literàries. Amor definitiu que l'impossibilità, per sempre més, de suportar el tracte superficial i dissimulador dels ciutadans (Entre els quals, val a dir-ho, trobà excepcionalment excellents i agradabilíssimes amics ~~excepcions~~)

La simpatia i la comprensió que sentia Prudenci Bertrana envers el seus herois i ~~l~~l'ambient que els voltava resten perfectament i magistralment plasmats en la seva obra literària.

&

L'adolescència

Prudenci Bertrana anava ~~afirmant el seu caràcter~~ prenent consciència de la seva personalitat, les seves inclinacions les seves idées (si és que se'n poden dir, idées, a aquella barreja de sensacions i cogitacions que el feien vibrar fins el moll dels ossos, tot i tractant de descobrir la vida.) s'afermaven cada dia més

~~Anava prenent consciència d'ell mateix~~. El seu ~~entusiasme~~ apassionat amor al camp ~~s'anava dibuixant~~ es precisava i aprofundia. Els tres o quatre mesos que passava al ~~Empordà~~ Esparra eren, els únics dignes d'ésser viscuts. Els vuit o nou que passava a Girona no representaven altra cosa sinó un buit entre l'estiu passat i l'estiu a venir .

Havia començat a estudiar el batxillerat . Aprobava un curs darrera l'altre sense gaire entusiasme, però també sense massa dificultats. Era un noi intelligent, però els llibres no l'interessaven gaire. Si algun cridava la seva atenció, no era, certament, ni el d'aritmètica ni el de ciències naturals, més aviat una novella d'aventures.

Admirava els homes coratjosos que es llencen a la descoberta d'un continent a través de la selva o del mar. I, sobretot, els que lluiten en les salvatges boscúries, amb la feram.

La caça començava a esdevenir una de les seves passions. Passió que s'adeia perfectament amb la seva altra gran passió: la naturalesa. No concebia cap goig més gran ni més autèntic que el de llençar-se a la persecució d'una perdiu o d'un conill, ~~armat d'una escopeta~~. Res al món no li hauria abellit tant com posseir una arma de caça. El seu pare la hi havia promesa per al dia que acabés el batxillerat . Potser era amb la dèria d'obtenir-la, que estudiava i aprobava curs darrera curs.

Però aquests anys d'estudi deixaren un feble rastre intellectual en

el minyó. Era rebel de mena i refractari a qualsevol teoria,a qualsevol especulació general d'una matèria.

No s'interessava pels negocis,i els números li esgarrifaven.

Es possible que,en aquest apartament natural i sistemàtic de les teòriques i coses/pràctiques, influís, a més del seu temperament independent/ i somniador,la idea que el seu pare era ric, que no calia preocupar-se per l'esdevenidor.

Altrament,aquell noi que amava tant la naturalesa,podia haver-se afeccionat a la història natural,per exemple, Però les explicacions,més o menys minucioses sobre els homes,sobre les bèsties,sobre les plantes o sobre els minerals,que hom pot llegir i aprendre en els llibres: races,espècies,organismes...el deixaven indiferent. Li produïen una sensació de cosa freda,inanimada i ,per això mateix,ininteressant. La història natural,ell l'aprenia directament. I Déu sap si se n'assabentava a consciència! Dels homes del camps, dels animals i de les plantes del seu país,en sabia més que qualsevol savi/natúralista antropòleg o .

Ja desde els seus més tendres anys,havia començat a interessar-s'hi. I, amb l'edat,aquests coneixements s'enriquien,s'aprofundien. Els seus fills podien preguntar-li el nom de qualsevol animal o vegetal,i també el de poblats i de muntanyes de les rodalies de La Esparra o de Girona. Prudenci Bertrana es trobava sempre capacitat a respondre-hi. En coneixia perfectament la nomenclatura,sobretot si es tractava d'ocells o de plantes(P deu comprovar-ho obrint qualsevol dels seus llibres d'inspiració rural o bosquerola) No es cansava mai de preguntar coses als camperols,als llenyataires,als peladors de suro. Aquesta insaciable curiositat,ajudada per una memòria prodigiosa,enriquia bellament el seu bocavulari català .(En aquell temps,al camp, ~~arana~~ es parlava únicament la llengua catalana)

Un cop acabat el batxillerat i obtinguda la seva desitjada escopeta, Prudenci Bertrana s'apressà a oblidar el que havia après a l'Institut. Ebri de llibertat i d'instints selvàtics, es llençà a la dubtosa caça de perdius, tudons, guatlles... I dic, dubtosa, perquè en aquella època Prudenci Bertrana era, encara, un caçador incipient, incapaç de tocar una perdiu en ple vol.

Josep Bertrana volia que el seu fill seguís una carrera. La hi deixava triar. No li exigia que fos militar ni clergue. (I en això es mostrava més raonable del que el noi hauria esperat.) Podia triar entre advocat, metge o enginyer. Tenia tot l'estiu per a pensar-s'hi. Però en arribar el mes de setembre, ho havia d'haver decidit. Ell mateix, Josep Bertrana, l'acompanyaria a Barcelona, a matricular-se.

De moment, Prudenci Bertrana, no féu gaire cabal dels projectes del seu pare. Tot just començava l'estiu, ell tenia altres cabòries. L'esperaven els alzinars, els camps d'herba tova, els rierols, les margenades encatifades de farigola; aire, cel, aigua, amarats de sol, de perfums silvestres, de solitud benèïda.

De tant en tant, el pare aludia el futur. El noi callava. Amb enuig i preocupació recordava que calia triar una carrera. Ser advocat li semblava el fet més absurd del món. Ell, tan sorrut, tan curt de paraules, tan poc diplomàtic, tan oposat a qualsevulla mena d'insinceritat, defensar causes injustes, prometre èxits problemàtics, intervenir en plets dubtosos? No, no podia ser advocat.

Metge? La malaltia l'esgarrifava (ell no havia estat mai malalt) La sang humana el feia caure en basca(Tenia una sensibilitat exagerada, a pesar del seu posat ferreny) Les potingues li causaven fàstic... No, No podia ser metge.

Hauria d'ésser enginyer. Encara que, ben mirat, l'única carrera que li abellia, era la de vagabund.

Seria enginyer? Construiria ponts i línees ferrees? Personalment ho trobava inutil: Era tan divertit passar les rieres a gual! Era tan deliciós fer quilòmetres i més quilòmetres a peu! Trescar pels marges, descobrir fonts, enfilar-se a una muntanya, reposar a l'ombra d'una alzina...

Muntaria màquines i combinaria fils elèctrics? Era absolutament necessari que algú ho fes? No podia el món continuar tal i com estava llavors, tal i com ell el veia i l'assaboria?

Josep Bertrana s'estranyava que el nou batxiller no sentís cap vocació. Deixeu-me copiar, ací, un breu fragment de la novella, "L'Hereu"

" Vocació! Què volia dir? Què exigien d'ell? Vocació! Quin significat tenia aquesta paraula? Era que els nois de setze anys no podien ni prosperar ni ésser tinguts per persones com cal si no sentien una vocacio? Ell, solament desitjava ésser llibert, córrer per les muntanyes darrera la feram, vestir el cos amb la mateixa senzillesa que un sant vesteix la seva ànima. Veure sempre el cel, la verdor del bosc, la llum daurada del sol, i amarar-se de la fortitud i serenor de la naturalesa".

Aquestes paraules, posades en boca del protagonista de " L'Hereu", són el reflex mateix dels sentiments de l'autor. Llegint la dita novella, el lector pot seguir, pam a pam, la vida juvenívola de Prudenci Bertrana . No cal oblidar, però, que l'obra no és una autèntica autobiografia. A voltes l'autor descriu la seva pròpia vida amb minuciosa precisió, s'hi deixa anar amb una sinceritat quasi impúdica. I, tot d'una, hom no endevina per què, deixa de banda la veritat per a embrancar-se en la fantasia (i aquests són infalliblement els fragments menys reeixits de la novella) En " L'Hereu", l'episodi dels seus amors amb la dispesera és inventat de cap a peus. Quan Prudenci Bertrana va anar a estudiar a Barcelona, ja estava enamorat de Neus Salazar, l'única dona que realment estimà en la seva vida, amb la qual s'emmullerà alguns anys després.

Josep Bertrana havia explicat, al seu fill, que no calia fer-se massa illusions quant a l'heredat. El preu del suro anava baixant. Noves invencions, vingudes de l'estranger, el substituïen . Els arrendataris de les terres no pagaven, pretextant collites escasses. Els peladors i els llenyataires demanaven augment de sou. Les contribucions esdevenien oneroses.

Calia espavilar-se. Calia trobar un mitjà de guanyar diners si volia fundar una família i mantenir-la.

Finalment, Prudenci Bertrana acceptà d'estudiar per enginyer industrial . No sentia cap entusiasme per aquesta carrera, com ja he dit. S'imaginava que caldria remenar llimes, cargols, martells i tornavisos. La perspectiva no era gaire abellidora, però, de totes passades, menys esgarrifosa que heure-se-les amb les lleis o amb les misèries físiques humanes.

En aquest especialíssim estat d'esperit, el nostre heroi marxà a Barcelona. Es matriculà a la facultat d'enginyers industrials.

&

La joventut

Prudenci Bertrana estava enamorat de la germana d'un company d'Institut, Neus Salazar, una noia amb pocs estudis però naturalment intelligent, bondadosa i sensible.

Neus Salazar habitava amb els seus pares i germans en una vella casa del barri de Sant Domènec prop de la muralla. La casa tenia un gran jardí ~~que anava desde la~~ amarat de silenci, de perfums i de cants d'ocells. ~~Prop d'o~~ Al sostat mateix de l'habitació dels Salazar, s'aixecava la vella universitat Gironina abandonada i un pre més lluny els vestigis venerables de les murallas romanes. Potser la corprenedora formosor del barri, la seva quietud, el color de les seves pedres augustes, el romantic jardí dels Salazar on Prudenci Bertrana passava moltes estones ~~en com-~~ amb ~~panyia~~ del seu company d'estudis i la seva assenyada germana, varen contribuir a aquest enamorament. L'ambient que envoltava Neus Salazar; afectes familiars, harmonia i dolcesa de relacions, espiritualitat i educació ~~comprensió~~, devien exercir sobre ~~esser pel~~ el futur escriptor una influència decissiva.

Prudenci Bertrana però no era un enamorat integral lliurat sentits ~~en tos~~ i ànima a la seva estimada. Neus Salazar tenia una poderosa rival: la naturalesa. Quan el seu promés era al mas Espiu, ~~lliurat~~ sofmés a la passió de la caça, embriac de visions, músiques i

perfums boscans, la dolça imatge de Neus Salazar empallidia sense però arribar a esborrar-se.

Prudenci Bertrana compartia el seu entusiasme juvenil entre aquests dos grans amors, la Neus Salazar ~~nimfa del jardí de Sant Domènec~~ i la

La Joventut

El nostre heroi es descobreix una vocació

Prudenci Bertrana estava enamorat de la germana d'un company d'Institut, Neus Salazar una noia ~~distinguida~~ amb pocs estudis però naturalment ~~d'una~~ intelligent bondadosa i sensible. ~~natural, d'una bondat i una sensibilitat poc comunes.~~

Neus Salazar habitava amb els seus pares i germans en una vella casa amb un gran jardí prop de la muralla. ~~Els amors de Prudenci Bertrana amb Neus Salazar havien començat quan encara eren tots dos adolescents i havien continuat ininterrompudament durant tota l'època del batxillerat, quan el noi anava, sovint, a casa dels seus companys d'estudis.~~ Els dos enamorats es veien Salazar, una vella edifici amb un gran jardí prop de la muralla

~~Prudenci Bertrana seguia amant apassionadament la naturalesa i la caça. Dos grans amors ocupavan la vida sentimental de Prudenci Bertrana: la seva vida sentimental, o, més simplement, tota la seva vida, es repartia entre aquests dos amors: Neus Salazar i la Esparra.~~ el mas Esposia.

A l'hivern, lluny de les seves dues estimades: ~~estimades~~ passions l'estudiant, es morfonia a Barcelona. Tractava d'estudiar les assignatures del curs preparatori. Un cop aquestes aprovades, hauria d'ingressar a L'Escola d'Enginyers Industrials.

~~Malauradament~~ Però, ~~en assitir a classe va~~ Havia descobert amb espant que no es tractava de manipular llimes, cargols, tornavisos i altres eines més o menys abellidores com havia vagament esperat, sinó d'aprendre, de memòria, llargs paràgrafs sobre física, química i trigonometria; resoldre enrevessats problemes d'àlgebra i altres coses espaventables.

Sempre seia als últims bancs de l'aula, amb l'esperança de no esser aper- ~~procurant passar desapercebut~~. I el dia que, per dissort el catedràtic ~~deia el seu nom~~ ~~el cridava pel~~ l'interpellava, no responia, com si fos absent, No volia posar-se en evidència davant d'aquella colla ~~imposant~~ de galifardeus. Alguns sabien la lliçó i l'esguardarien, naturalment, amb menyspreu. Altres, no la sabien, o la sabien poc, però tenien més ~~barra~~ atreviment que no pas ell i es burlarien del seu apocament rústec.

A final de curs es veié afavorit per una pluja de carabasses. Crec que aprovà una sola assignatura. Però el mal estudiant s'ho va prendre amb filosofía

~~La idea de tornar tot seguit a Girona i reveure els éssers estimats: Neus Salazar, la seva mare, i la perspectiva d'anar a La Esparra a passar l'estiu, lliurar-s'hi al goig de caçar i conversar amb els pagesos, el varen ajudar a prendre amb filosofia el desastre dels exàmens.~~

Sempre havia sospitat que no seria enginyer industrial ni obtindria cap altra mena de títol d'aquells que es guanyen en els centres docents. Els suspensos li confirmaven la sospita.

La seva carrera no era l'estudi. Ho sabia de cert. Però encara no sabia pel que servia, ni el que li abelliria de fer. Seguia convençut si li calia guanyar-se la vida que un propietari rural (ell era l'hereu i, per conseqüent, les suredes i el mas Espriu de La Esparra serien seus, un dia) no ha de maldar penosament per les inhòspites aules d'una Universitat, sinó viure de la terra que ha heredat dels seus avis, prop d'aquesta terra i en contacte amb els homes d'aquesta terra.

Cap altra mena de vida no li abellia . Les seves preferències, els seus amors de sempre, en lloc d'esvanir-se amb els anys, es fixaven, s'afirmaven. No era feliç més que a La Esparra, amb l'escopeta a punt de tirar, o jaient en un marge somniant coses vagues. I, a Girona, contemplant i escoltant la seva assenyada i xamosa promesa, Neus Salazar.

Després del fracàs del curs preparatori, el seu pare començà d'ensinistrar-lo en els deures de futur propietari. Prudenci passà tot l'estiu a La Esparra ajudant a dirigir la pela del suro i la venda de les panes . Però, en arribar la tardor, no hi hagué altre camí que tornar a Barcelona. Josep Bertrana volia que el noi repetís el curs que havia perdut. Llavors, Prudenci Bertrana, convençut que mai no seria enginyer, no es presentà a matricular-se. Va començar a fer-se amb bohè-

mis i gent desvagada ,tipus originals extravagants,molt més divertits que els companys d'Universitat,encara que no gaire més interessants,i, sens dubte,molt menys atractius que els camperols;carboners i peladors de suro . Aquells extravagants companys de vagància , a Prudenci Bertrana no li passaven de les dents . Mai no aconseguiren d'arribar-li al cor, com aquells homes de La Esparra, els futurs herois de les seves Proses Bàrbares i altres narracions rurals.

Però encara no havia arribat l'hora de posar-los en solfa. Tot de sobte, ignoro el com i el perquè, Prudenci Bertrana va creure sentir aquella vocació que durant alguns anys havia cercat inútilment per a donar gust al seu pare. No va ésser,com molts poden lògicament suposar, la d'escriptor,sinó la de pintor. Crec poder afirmar que era perfectament sincer en pretendre-ho. Volia pintar fos com fos,de preferència,paisatges. Es sentia engrescat i commogut a la idea de reproduir en una tela tot allò que seduia els seus sentits.

No sé com va convèncer el seu pare,ni si al va convèncer. El cas és que es matriculà,a Llotja,i allí començà la seva carrera de pintor. S'havia embrancat en una gran aventura,la més difícil i exposada de les aventures: el conreu de l'art.

&

Prudenci Bertrana pintor.

En arribar a aquest moment crucial de la vida de Prudenci Bertrana, sembla lògic imaginar el nostre biografiat, feliç d'haver trobat, a la fi, el que cercava : una vocació.

Prudenci Bertrana no trigà a adonar-se que s'havia errat novament. La pintura tampoc no l'omplia. Anava a Llotja amb regularitat, dibuixava i ordenava figures, copiava nus al natural. A estones tractava d'empastifar alguna tela amb colors. Però ho feia tot sense convicció, sense entusiasme.

Quant més vivia a Barcelona, quant més tractava de comprendre i simpatitzar amb els ciutadans, més i més enyorava els alzinars de La Esparra i els camperols, més i més s'adonava que la naturalitat, sinceritat i llibertat que es respirava entre ells, eren les que ell necessitava.

No trobava cap goig a remenar llàpis i pinzells, cartrons i teles. Ni a discutir tècniques ni tendències amb els seus companys de Llotja

Quan arribà el final del primer curs i l'hora d'abandonar la capital, Prudenci Bertrana s'apressà a oblidar el dibuix i la pintura.

Un poc més tard, ja instal·lat amb els seus pares al mas Espriu de La Esparra per tot l'estiu, de tant en tant sortia al camp a pintar. Ho feia, sobretot, per a impressionar el seu pare, no fos cas que insistís en voler-lo fer estudiar de nou en alguna facultat.

En el fons, ell no tenia cap mena de fe en les seves aptituds de pintor, com no l'havia tinguda en les seves aptituds d'enginyer industrial.

Maldava per a reproduir, en una tela, allò que tant el commovia amava al natural:

un grup d'arbres,una masia, una perspectiva de conreus,albirada del cim estant d'un pujol. Però el resultat no el satisfeia. S'afanyava a girar la pintura de cara a la paret i a no pensar-hi més, en alguns dies.

Per a esborrar fins el record d'aquella temptativa, corria a despenjar l'escopeta. Feia pagar, als innocents ocells, el seu fracàs d'artista,la seva impotència creadora.

D'aquests assaig fallits,cada cop més espaïats ,en servava una mena d'amarguesa. No li procuraven cap emoció artística,cap satisfacció moral. No esperava produir una obra d'art ni guanyar-s'hi la vida. Les estones que hi passava, eren estones malversades que hauria pogut aprofitar per a còrrer darrera les perdius llebres o jaure tranquil·lament en un marge.

No sentia la necessitat de pintar. Tampoc no sentia cap altra mena de necessitat, com no fos la d'entaforar-se pels boscos,vagarejar-hi hores i més hores sense parar de descobrir-hi nous allicients.

Era sincer amb ell mateix. No es gloriejava del seu viure. No l'hauria aconsellat a ningú. No es feia cap il·lusió sobre la importància de la seva personalitat. Sabia que, al món, hi ha fills modèlics capaços de sacrificar el propi goig al benestar i alegria de llurs pares. Sabia que existeixen enamorats que viuen pendents de la felicitat de la dona que amen,que ho obliden tot,que ho deixen tot , per ella . I excel·lents ciutadans que contribueixen amb llur tasca a la bona marxa de la societat organitzada. Cada un d'ells ocupa un lloc determinat,els uns, preminent;els altres, obscur;però tots igualment útils col·laborant a aquest conjunt harmònic.

Seguia, ell, algun d'aquests camins? Estava a punt, o preparant-se per a seguir-lo?

No era afectuós amb la seva mare a qui tant havia estimat quan era petit. Era sorrut amb el seu pare, amb qui no s'avenia gens ni mica. Era ingrat amb Neus Salazar, la seva pacient i fidel enamorada. Girona no era

gaire lluny de La Esparra i ell no s'hi acostava en tot l'estiu. S'acontentava d'enviar-li una tendre lletra de tant en tant, on no es parlava mai de matrimoni.

Es considerava un ésser perfectament inútil. Bo per a somniar en coses vagues que no el menarien enlloc, que no procurarien la felicitat a ningú.

Quan aquestes turmentadores idees el perseguien fins el punt de despertar-li remordiments i privar-lo de gaudir plenament de la seva embriaguesa selvàtica, Prudenci Bertrana tornava a agafar una tela i un grapat de pinzells i passava unes hores, que eren un veritable calvari, lluitant amb els colors i les formes.

Aquestes proves acabaven fatalment en un nou fracàs.

Més tard, molt més tard, ja a les seves velleses, Prudenci Bertrana es reconcilià amb aquest art. Les desesperades i sovint estèrils lluites per la vida, els desenganys sentimentals, la pèrdua irreparable de tres fills, les insatisfaccions literàries, el dugueren de nou devers la pintura.

Ja no pintava per a ~~donar gust~~ justificar-se davant de ningú, ni per a guanyar penosament el pa de cada dia, sinó per a esbargir-se, per a oblidar les seves cabòries alhora que donar gust a algun dels seus amics.

Però, en aquella època jovençana, quan el seu pare passava encara per ésser un propietari rural adinerat, ell no creia en la necessitat peremptòria de tenir una professió. Creia que la d'hereu li bastava.

Esperava ser l'amo d'aquells boscos i d'aquells masos. Pensava que no hauria de separar-se'n mai. La naturalesa era el seu amor més gran i més profund, i d'ella i per a ella viuria.

No li calien ciutats amb teatres, ateneus, cafès i biblioteques, sinó suredes, falguerars, pujols, obagues i rieres amb caça i pesca.

No necessitava la societat d'artistes ni d'intel·lectuals, homes satisfets d'ells mateixos, a voltes, reverenciosos i complimenters, a voltes,

pedants i tirats
~~tirats i distants~~. Ni la de damiselles pamplineres i escarafalloses. Amb la companyia dels masovers, peladors i llenyataires en tenia prou.

També podia passar-se de les menges delicades preparades amb cura i art. Un plat de fasoles i una amanida de ceba i tomàquet eren els seus plats preferits.

Els vestits ben tallats, executats amb robes dispendioses, li causaven incomoditat. Una brusa de fil, unes calces de vellut ratllat i unes espardenyes de betes era la xxxx indumentària que més li abellia.

Vivia en una castedat absoluta. Quan les escomeses del desig es presentaven ara i adés, a turmentar-lo, Prudenci Bertrana evocava la dolça imatge de Neus Salazar, la que un dia seria la seva esposa. L'evocació d'aquella noia, suau i pacient, era prou per apartar-lo de qualsevol i de tota mena de temptacions femenines. L'única rival de Neus Salazar
seguia essent
era la naturalesa, però la mateixa naturalesa es constituïa també en aliada. Contra l'agulló de la carn, hi havia el remei infalible del cansament físic. Anades i vingudes amunt i avall dels corregalls i les suredes, excursions a les muntanyes veïnes amb l'excusa de perseguir-hi una llebre, de descobrir-hi una font o, simplement, d'albirar-hi un majestuós paisatge;

De tant en tant Prudenci Bertrana tractava d'ajudar el seu pare en les feines de propietari: Inspecionar les suredes, triar i marcar les alzines destinades a la pela, vigilar els peladors i els carboners, discutir el preu del suro amb els compradors... Malauradament la col·laboració entre pare i fill resultava difícil. Josep Bertrana era autoritari i geniüt, impacient i agressiu. El noi tenia també el seu
caràcter
~~cont~~. Al cap de poca estona topaven.

Quan Josep Bertrana s'enutjava amb el seu fill, el tractava de dropo, d'inútil, de somniatruites. Li tirava en cara la seva incapcitat

a situar-se,la seva manca d'amor al treball . Per a no contestar-li de qualsevol manera, Prudenci Bertrana corria a despenjar l'escopeta. Fugia lluny del mas.

Començava a tenir fama de gran tirador. " Allí on posa l'ull, posa els perdigons", deien els ~~seus~~ companys de cacera. El consideraven un bon element. Vestia i menjava com ells,tenia els mateixos gustos i es lliurava als mateixos esplais. ~~No~~ No gastava escarafalls ni llamenqueries com altres senyorets de ciutat. Trescava i gambava amb més dalit que qualsevol dels caçadors aguerrits que l'acompanyaven.

El seu pare deia que era un somniador. Els bosquerols acceptaven que, a estones, es diferenciava d'ells justament en aquell lliurar-se a una mena de somniar despert;

Però, en què somniava l'hereu Bertrana? Que aviat esdevindria un gran pintor,es cobriria de moneda i de glòria? O potser que no trigaria a posar-se a escriure les seves impressions rurals,els seus èxtasis de poeta? Qui sap si a emmullerar-se amb Neus Salazar i viure, amb ella, el més gran i dolç dels amors...

Prudenci Bertrana no ~~podia~~ sospitar que estava assaborint els darrers dies de la seva vida despreocupada i vagabunda,que aquelles eren les pàgines finals de la seva simfonia pastoral.

&

Prudenci Bertrana emmullerat i pare de família.

Prudenci Bertrana s'havia emmullerat amb la seva tendra companya dels anys adolescents.

... Josep Bertrana havia vengut al seu consogre la casa de La Rodona de Santa Eugènia. Deia que anava curt de moneda. Ara eren quatre a menjar i a vestir i la hisenda ja no donava per a tant.

Els dos matrimonis vivien, junts, en un modest piset del barri del Mercadal. Neus Salazar s'havia rebellat una excellent mestressa de casa. Com administradora, feia miracles i era callada i respectuosa amb els sogres, neta, treballadora i traçuda en les feines domèstiques. Li agradava guarnir els balcons de l'apartament amb algunes plantes i una o dues gàbies amb un canari i una cadernera. Era una dona alegra i animada. També li agradava cantar i riure,

~~i, si la vida hagués estat més amable amb ella, hauria estat una dona alegre i animada.~~

Als vint-i-sis mesos de casats, ja tenien dues filletes d'allò més espavilades i xamoses. N'estaven, és clar, ben engrescats.

Encara podien viure tots sis, el matrimoni vell i el jove, i les dues menudes, amb el que produïa la hisenda de La Esparra, sobretot si hi havia una bona anyada de suro. Però el pare novell volia convéncer-se que servia per alguna cosa. Pintava paisatges de la Devesa i del Ter, i també de l'Onyar, de nit. Naturalment, ningú no els comprava, principalment perquè ell no tractava de vendre'ls. El pintor els anava penjant a les parets de la casa. Aviat en restaren cobertes.

També s'havia afeccionat a pintar retrats, sobretot de dones joves i boniques. En tenia tota una col·lecció. Havia retratat la seva muller, amb capell i vel a la cara, amb el rostre emmarcat per un collaret de plomes; de cara, de perfil, seriosa, somrient... Havia retratat també les

seves cunyades. Albert Salazar, el seu antic company d'Institut, acabada ja la carrera, s' havia promès amb una noia formosíssima. La germana de Neus Salazar també era d'allò més bonica . Prudenci Bertrana les pintava sovint(Alguns d'aquests retrats, pictòricament no gens menypreables, pengen encara de les parets de casa meva)

Eufèmia Salazar, la cunyadeta joveníssima, servia sovint de model al pintor. Solia pintar-la de cos sencer amb un llibre o una flor, a la Mà. Vestida de tons clars, la seva silueta es destacava sobre la verdor del jardí (Precisament el mateix romàntic jardí on ell havia passat la seva infantesa) . Dibuixava el caparró de les dues menudes, tan iguals que semblaven bessones. Poc convençut encara que els pinzells fossin l'arma amb la qual defensaria un dia el pa dels seus fills, Prudenci Bertrana els manejava amb certa blanesa d'aficionat.

Tot d'una, la nuvolada que temps ha amenaçava la família, es converteix en maltempsada. Els fets adversos es succeeixen en poc temps. Lassa de patir i callar, Paula Comte, la resignada esposa de Josep Bertrana, abandona aquest món per la pau del Senyor, tan humilment i silenciosa com hi havia viscut. El vidu decideix separar-se de la jove parella i anar per les seves . De la nora, no en té res a dir. Al contrari, li professa una certa admiració . Però enyora la vida lliure i aventurera que li recorda una època més feliç, quan fugia dels liberals o els empaitava.

En companyia d'un dels seus masovers, un pinta que justament serà aviat la causa de la seva ruïna, segueixen fires i mercats. Mengen i dormen en hostals famosos per la llei de bordagasses que hi serveixen i per la llibertat que hi senyoreja.

De xeflis en xeflis, de tabola en tabola, amo i masover se les xalen junts. Josep Bertrana s'esbargeix de tot cor; l'altre, ho fa amb segones de canvi. Fins que, un dia, l'amo s'adona de les trapelleries del masover. Ha descobert irregularitats en els comptes; falles, en els pagaments;

trampes, en el repartiment de les collites i, fins, sostraccions de panes de suro.

Com empès per un esperit diabòlic, Josep Bertrana es gira contra aquell que fins llavors havia estat el seu millor company de gaubança. Iracund, irreflexiu, irrascible, vol treure el masover de punta en blanc. El masover es ni nega a marxar. L'amo recorre a la justícia. Ja el tenim embrancat en una nova aventura. Consulta i discuteix amb advocats. Va i ve constantment de Santa Coloma de Farnés, a Girona; de Girona, a La Esparra; de La Esparra, a Santa Coloma de Farnés. No hi ha jutge ni notari ni procurador a qui ell no turmenti; amb qui ell no es baralli. Amenaça, suplica, promet... Sap que té raó, i creu que la raó ha de triomfar. No escolta els consells del seu fill ni els de la jove, i tampoc els pocs amics de bona fe que encara li resten. Tots li aconsellen, i fins li preguen, que procuri arreglar-se amb el masover; que no segueixi pleitejant. El masover no té res a perdre; és l'amo, qui pagarà els plats trencats.

Josep Bertrana no els escolta. Creu que guanyarà el plet. Per aconseguir-ho, no estalvia passos, ni saliva, ni moneda.

Fins que un atac d'hemiplèxia posa fi al seu desvari. El porten, ferit, a casa del seu fill. Té mig cos paralitzat; la veu pastosa i la paraula difícil; la boca, torta; els ulls, idiotitzats i fixes. I, és la suau i pacient Neus Salazar qui es constitueix en infermera del paralític.

Mesos i mesos viu Josep Bertrana clavat en un llit. A estones ensopit, idiotitzat; altres, nerviós, inquiet, bullint de còlera. El seu caràcter irrascible, agravat per la immobilitat i la impotència, es manifesta en actes violents. Si el menjar o el beure no li plauen, rebot el plat o el got per les parets, alhora que dedica paraules injurioses a la muller del seu fill. De la seva gargamella rígida, de la seva llengua farfallosa, de la seva boca torta, no surt sinó verí.

Neus Salazar no es queixa. Silenciosa, pacient, a vòltes fins amable i

conciliadora, segueix rentant el malalt, canviant-li la roba, banyant-li la gibrellera.

Prudenci Bertrana no pot suportar aquestes escenes. Abandona la casa, acovardit. Les menudes ploren, arrapades a les faldilles de la mare. No volen entrar a la cambra de l'avi per por que aquest els tiri qualsevol objecte pel cap. Però Neus Salazar les hi empeny. " Digueu bon dia, a l'avi" " Pregunteu, a l'avi, com segueix" Elles obeeixen amb recança, i no somnien sinó en sortir de l'habitació el més aviat possible. Hi ha, però, un racó a la casa que sembla protegit per una divinitat benefactora. La mare hi aplega les menudes, els conta rondalles i els canta cançons. Allí obliden les misèries de l'avi i l'absència del pare.

Finalment, Josep Bertrana mor.

Amb prou feines enterrat, sorgeixen acreedors de tots cantons. El plet ha estat fallat en contra de l'amo. Aquest és comdemnat a pagar les despeses. Damunt de Prudenci Bertrana ploven factures i pagarés, més pagarés i més factures. Tot aquell esgarrifós paperam va signat legalment pel difunt. La propietat de La Esparra està hipotecada.

Prudenci Bertrana no sap d'on treure els diners ni què respondre als que li en demanen. S'esvera. El cap li volta. Cada cop que truquen a la porta del pis, creu que arriba un nou acreedor. Pel carrer, li sembla que els gironins ja no l'esguarden amb els mateixos ulls d'abans. En cada mirada llegeix una acusació. Sembla talment que, tot d'una, s'hagi convertit en un estafador o en un lladre.

Decideix vendre la propietat de La Esparra. Pagarà fins l'últim cèntim als acreedors. Després, veurà el que li resta per viure.

Potser un altre home més decidit, o menys honrat, hauria trobat un

mitjà o altre de conservar aquells conreus i aquelles boscúries que tant amava. Prudenci Bertrana no sap fer res més sinó desprendre-se'n i salvar l'honra i el bon nom de la família.

La pèrdua d'aquelles terres i d'aquelles masies no constitueix solament una pèrdua material, per a ell; constitueix, pel damunt de tot, la pèrdua del paradís dels seus somnis. Es un despertar amarg, és una ensulsiada catastròfica de la que, probablement, no es refarà en tot el llarg de la seva vida.

Per a comprendre el sofriment de Prudenci Bertrana en perdre la seva heredat i abandonar-la a mans estranyes, aquells boscos i aquelles masies que ell amava, amb autèntica passió d'enamorat, cal llegir una de les darreres pàgines de la seva novella, " L'Hereu" Les pàgines esmentades varen ésser escrites uns trenta anys després del drama. Fins llavors, Prudenci Bertrana havia servat aquestes impressions per a ell sol. Mai no n'havia parlat ni a la seva esposa ni a cap dels seus fills. Era un home curt de paraules i excessivament pudorós dels seus sentiments . Potser sentia una mica de vergonya de no haver sabut defensar aquelles terres que venien dels seus avantpassats i que, més tard, havien d'anar a mans dels seus hereus. O, potser, simplement, no desitjava lliurar a ningú aquest secret sentimental. Fins que, a un cert moment de la seva vida, va sentir la necessitat de bolcar-ho tot damunt del paper: Va escriure la seva trilogia: " L'Hereu", "El Vagabund", "L'Impenitent"

Permeteu-me que copii, ací, aquelles ratlles de les quals us he parlat més amunt. Es el propi Prudenci Bertrana qui parla.

" Tot allò que Innocenci (llegeixo, Prudenci) havia admirat d'infant, poetitzat d'adolescent, i estimat, ja home; tot allò que coneixia les seves tendreses i melangies d'enamorat, els seus èxtasis de poeta i les seves benaurances de pare; tot allò que ell mirava com a relíquies de la seva vida, seria, probablement, menyspreat i sacrificat sense contemplacions a qualsevulla conveniència prosaica. Li semblava que aquells suros que havien sentit passar la seva mà per la rusca llur i aquells arbustos: grèvols, ginebrons i arboços monumentals, tan admirats i respectats, i aquelles estepes: ginesteres, heures, ridortes, i tot el bé de Déu que floria i engarlandava i servia de decorat als seus tendrimets primaverals; i aquella gespa dels marges, llit d'insomnis eròtics, i aquelles pedres de la riera, testimonis de les seves al·lucinacions sensuals, i aquelles arenes del camí que coneixien el seu dalit de caçador i l'extensió de les seves gambades triomfals, li semblaven, diem, que tot això sofriria, gemegaria, ploraria, en silenci, la dissort d'haver estat venut . I ell no ho oblidaria pas. Ell hi pensaria amb l'adolorament tenaç del qui ha vist lliurar la seva estimada a un ésser vulgar i se la imagina marcint-se, incompresa i escarnida pel marit, egoista i bestial. "

27/

Hores incertes i difícils

Un cop la propietat venuda i pagats tots els deutes, Prudenci Bertrana començà a respirar més a gust. Ja no es posava a tremolar cada vegada que trucaven a la porta del pis. Anava pel carrer sense la preocupació d'ésser objecte de les mirades acusadores dels seus conciutadans.

No li restaven gaires diners. Aconsellat per un bon amic - d'amics sempre en va tenir d'excel·lents - va comprar algunes accions i es disposà a viure de les seves rendes.

Ja eren cinc a menjar i a vestir i, malgrat els miraculosos equilibris que feia Neus Salazar en la seva difícil comesa d'administradora, les rendes no arribaven a sufragar ni la meitat de les modestíssimes despeses de la família. ~~Verificat el fet per~~ Prudenci Bertrana va comprendre que calia fer un cop de cap i cercar feina. Posar-s'hi de ferm. L'únic que ~~Prudenci Bertrana~~ sabia fer, sense massa entusiasme ni empenta, però amb certa competència, era dibuixar i pintar. El convencèren de muntar una acadèmia de dibuix i pintura. Probablement un dels seus amics es cuidà de trobar-li local adequat. Per a ~~muntar-hi l'escola~~ encabir un grup d'alumnes, calia enderrocar un envà, obrir una gran claraboia al sostre, eixamplar les finestres. Tot això s'havia de discutir amb el propietari de la casa. Dubto que Prudenci Bertrana se'n sentís capaç. Gràcies a l'ajuda moral, i, probablement també econòmica, d'aquell bon amic, l'acadèmia fou aviat un fet.

Estava situada en l'últim pis d'una vella casa, en un barri antic. Els finestrals obrien a l'Onyar. La vista era meravellosa. S'albirava un gran espai de cel, una bona llenca de riu i el rengle de cases de la vora oposada. Cases grises, rònegues i despintades, amb grans taques d'humitat a la base, finestres i balcons - on mai no s'abocava ningú -

amb cortines descolorides i esfilagarsades,tot amarat d'una claror suau, d'un silenci malenconiós. El lloc, si res més no, estava ben triat perquè Prudenci Bertrana hi passès hores i més hores embadocat. Car l'encetada lluita per la vida no el privava pas de l'antiga dèria de lliurar-se a abstraccions i somnis.

Quan no tenia classe, se n'anava a vagarejar pels vells barris de la seva amada Girona. Barris que ha descrit tan minuciosament i admirable en les pàgines de la seva novella, " El Vagabund"

Quan esperava algun alumne o cercava coratge per a entreprendre alguna feina, que no tenia ganes de fer, encenia una cigarreta,es recolzava en l'ampit d'un dels finestrals de l'estudi ,esguardava inlassablement aquella llenca d'aigua tèrbola i quieta,les construccions verdoses ~~grises~~ d'enfront, l'espai, gris o blau que el vol ràpid i el xiscle agut de les orenetes esquinçava.

Havien acudit alguns alumnes. En general aprenien poc i amb fàstic - Probablement amb el mateix fàstic que el mestre els ensenyava -. Esborronaven cartrons, empastifaven teles sense cap mena d'engrescament ni esperança de perfecció,sols per obeir els pares o els avis que exigien, a ells i al mestre, que al cap d'un parell de mesos d'aprenentatge, produïssin algun dibuix o alguna pintura per a penjar-los a les parets de ~~casa~~ i mostrar-los als amics.

El mal és que després de tants enuigs i sacrificis dels uns i de l'altre, Prudenci Bertrana no arribava a guanyar prou per a mantenir la família.

Es posà a pintar retrats a l'oli. Els retrats solien ésser honrats menestrals, homes i dones, algun funcionari o militar,generalment difunts, els quals,el pintor no havia conegut ni de vista. Per a executar el treball s'inspirava d'una fotografia que la família li procurava. I, realment,la pintura no tenia gaire més qualitat artística que la fotografia

Solia ésser de bust, en tamany natural i amb els colors honradament imaginats pel pintor basant-se en la coloració de les persones vives. Galtes rosades per a les senyores, pàl·lides o embrunides per als ~~senyors~~ homes, cabells negres, castanys o rossos, segons detalls subministrats per la ~~família~~ parents del difunt. El vestit de les dones i l'uniforme dels militars també els subministrava la parentella . Així no mancava el més petit detall a la semblança i els clients quedaven satisfets. El que no hi quedava tant, era el pintor. Quants més retrats li encarregaven, quant més èxit aquests tenien, més i més en patia, més i més fàstic i vergonya sentia d'ell mateix.

Aquesta conscient i fatigant profanació de l'art pictòric equivalia a una mica més de menjar per a casa i, potser, algun abriguet per a les nenes. L'ex-hereu aclucava els ulls i ho acceptava tot, pensant en l'inefable somriure de Neus Salazar ~~en rebre'n~~ quan ell li posara a la mà el guany íntegre del seu treball. Car no es ~~quedava~~ reservava mai ni un cèntim ~~per ell~~ del que guanyava. Quan havia de comprar tabac o llumins, (fumar era l'únic vici que es permetia) demanava a la seva muller les monedes per adquirir-los.

Prudenci Bertrana no ~~parlava~~ comentava mai ~~de~~ les seves obres. Quan algú li'n parlava, ~~li responia amb recança~~ ell es planyia:" Això no és fer d'artista, ~~es planyia~~, això es fer de manobre."

Més tard fou nomenat mestre de dibuix a l'Institut Provincial de Segona Ensenyança. També donava lliçons en un col·legi de monges. Durant una sèrie d'anys, els futurs batxillers i algunes noies de cases bones, varen rebre el seu guiatge artístic.

Ensenyar dibuix i pintura a nois i noies que, llevat de poques excepcions, no tenien ni disposició ni afició a l'art; retratar senyores i senyors difunts i també alguna criatura, igualment difunta, inspirant-se en una vella fotografia esvaïda i banal; pintar i calcar pueril

rostres de Mares de Déu per a les alumnes del col·legi de monges, eren feines pesades i embrutidores per a un home sensible i amb sentit artístic. Però quan aquest home, a més de ser sensible i artista, és bon marit i pare de tres fills, ha de abaixar el cap i seguir voltant la sínia.

L'enorme esforç que feia Prudenci Bertrana en practicar aquestes tasques que li repugnaven, el submergia en una eterna contrarietat, en un etern malhumor. L'expressió pensarosa i tètrica del seu rostre enterbolia, sovint, l'atmosfera lluminosa i serena creada entorn dels menuts per l'amable caràcter de Neus Salazar . Prudenci Bertrana se n'adonava i aquest fet l'entenebria encara més. El sacrifici de la seva llibertat el dedicava íntegre a aquells éssers que tant amava i, en veure'ls emmudir i deixar de somriure en apropar-se ell ,s'imaginava que el seu gran esforç, la seva dolorosa renúncia, seguien essent ~~inútils~~ estèrils.

Personalment, ell no necessitava quasi res per a viure. Era de natural sobri i modest. No gastava cap mena de vanitat ni de prejudici social. Continuava gaudint d'una salut perfecta. Li abellien totes les menges per simples que fossin i tampoc no li'n calien gaires. Passava tot un dia gambant i vagarejant pels aiguamolls o pels blatdemorars gironins o empordanesos mentre caçava i somniava, alimentant-se únicament d'un crostó de pà i d'un grapat de nous o de figues seques.

Quant al vestit, mai no recordava el que duia sobre. Si hi pensava, era per a posar-se una ~~pessa~~ peça més quan sentia fred, o llevar-se-la quan li feia nosa. No hagués estat la seva esposa, ~~polida~~, neta i ~~primmirada~~ pulcra, la camisa i el tern li haurien caigut a trossos. Vestit amb unes calces de vellut, una brusa de fil i unes espardenyes, l'escopeta en bandolera i el sarró amb el menjar, acompanyat del seu fidel perdiguer, Prudenci Bertrana es llençava al camp cada diumenge, hivern i estiu.

Sovint no caçava res, però tornava a casa més animat i somrient.

Havia respirat l'aire pur, s'havia saturat de visions agradoses, ,havia oblidat per unes hores la seva tragèdia d'hereu fracassat, de pintor igualment fracassat i, qui sap, si també d'espòs i de pare a punt de fracassar, també

El pare i l'artista lliuraven un acarnissat combat a dintre seu. D'una banda, els tres menuts i la seva tendra i admirable Neus Sala-zar bastaven a la seva ambició d'home honrat, de sentimental . D'altra banda, un gran anhel encara indefinit, s'oposava inconfessablement al lliurament total de Bertrana als seus. Era únicament el desig de vagarejar per les boscúries, els aiguamolls i els serrats; córrer darrera les llebres o tirar damunt una perdiu o un ànec salvatge, el que apartava l'ex-hereu Bertrana de la vida normal, treballadora i plàcida, de família ? Ni ell, ni nosaltres ni ningú no hauria pogut respondre a aquesta pregunta, en aquell moment. El temps, a la seva deguda hora, s'havia d'encarregar d'aclarir-ho.

&

(32)

Neus Salazar

Seria moralment injust, quasi indecorós, continuar aquesta biografia sense dedicar un apartat a Neus Salazar.

Quan hom coneix amb tota mena de detalls la seva ajuda moral i material a Prudenci Bertrana, és impossible no preguntar-se :" Què hauria estat Prudenci Bertrana sense Neus Salazar? Què hauria esdevingut aquell impenitent somniador sense ella?

Des del dia que el malaurat hereu Bertrana va vendre l'heredat dels seus avantpassats per a pagar els deutes del seu pare, i es va veure en la necessitat de treballar per a guanyar el pa dels seus fills, fins el dia que la mort l'arrebassà dels braços de Neus Salazar, aquesta fidel companya compartí amb ell les preocupacions, les angúnies econòmiques, les alegries i els dolors familiars. I ho féu d'una manera intel·ligent, suau, discreta i callada, i, fins i tot, alegre, car el somriure no abandonava mai els seus llavis, àdhuc quan aquests llavis es contreien de sofriment.

Neus Salazar s'havia emmaridat amb un hereu, fill d'un terratinent benestant. Tot feia creure que la nova família no passaria tribulacions econòmiques.

Amb prou feines casada, va veure esfondrar-se totes les esperances de seguretat material, de felicitat conjugal. Els problemes més difícils d'economia domèstica els va haver de resoldre ella, sense l'ajuda de ningú. Ho duia a cap amb habilitat, paciència, No es queixava mai ni deixava de somriure bo i fomentant la conformitat i l'alegria dels seus fillets.

Quan Prudenci Bertrana, en un dels seus rarissims moments d'optimisme

li exposava projectes pictòrics, assegurant-li que aviat acabaríen l'estretor i les angunies, per a no desil·lusionar-lo, Neus Salazar feia veure que s'hi creia. En el fons estava convençuda que res no canviaria. No li havia calgut gaire temps per comprendre la mena d'home que era el seu marit. Aviat, ben aviat s'adonà que no calia esperar d'ell res d'allò que normalment i lògicament esperen les altres dones casades de nou.

Neus Salazar preparava plats que, certament, no haurien posat aigua a la boca de cap gormand, si res més no, li permetien d'alimentar la família sense contraure deutes. Abusava una mica de les llenties i dels cigrons, de les sopes preparades amb crostons de pa sec i un sofregit de ceba o d'all. Aquests menús plats eren ben cuites, ben assaonades, car la muller de Prudenci Bertrana era, no solament una bona administradora, sinó una bona cuinera.

Les nenes no gastaven gaire gana i s'haurien estimat més algun d'aquell requisits dels quals havien sentit parlar a altres cases. Però s'asseien davant del plat de llenties o de cigrons sense protestar. Havien estat educades, d'hora, a l'escola de les estretors i les privacions. Neus Salazar els ensenyava també a dissimular davant del pare, fàcilment inquiet i sofridor de mena.

Quan ell preguntava, amb l'entrecella arrugada: " No hi ha res més que això?' Neus Salazar responia, somrient i conciliadora: " Res més que això."

El pare esguardava el plat de les nenes. Veia que tenien el menjar sense encetar. Arrugava més l'entrecella i, a voltes, els ulls se li amararen de llàgrimes. Les nenes esguardaven la mare. Neus Salazar somreia, elles també. S'afanyaven a omplir-se la boca de cigrons, de llenties, o de sopa d'all, encara que després ho haguessin d'anar a treure a la comuna.

Prudenci Bertrana estimava els seus fills amb una tendresa infinita, dolorosa, a voltes exagerada. Per a procurar-los menjar, vestits, medicaments

i tot el/ que fos necessari, no hauria estalviat cap sacrifici personal. Però fracassava a la hora de posar-ho en pràctica. Mai no va arribar a fer-se càrrec del preu de la vida. Mai no va distingir la diferència intrínseca que hi havia entre una pesseta i un duro, entre un bitllet de cent i un de mil. No hi havia ni una engruna d'egoïsme en la seva conducta. Si arrugava l'entrecella i se li humitejaven els ulls davant les llenties o els cigrons, plat únic de l'àpat, no era per garmanderia i enllepoliment, sinó per la sorpresa i l'angúnia de veure que els seus fills, delicats i inapetents de mena, s'havien d'acontentar d'aquells menges poc abellidores. Ell, personalemt, se'n reia, de la garmanderia. Hauria menjat qualsevol cosa, fins i tot un crostó de pa, acompanyat d'un gotó d'aigua.

Quant a les seves despeses particulars no ultrapassaven, potser ni arribaven, a les del més modest dels manobres: Un paquet de tabac negre, una capsa de llumins, i unes unces de perdigons. I, quan, amb aquests perdigons aconseguia de matar una perdiu, un parell de guatlles, un conill o un ànec salvatge, era més feliç que un explorador que ha descobert el filó d'una mina d'or.

Mai no va arribar a comprendre, àdhuc en els seus temps de ciutadà barceloní, quan dirigia "L'Esquella de la Torratxa" i " La Campana de Gràcia" i, més tard, quan col·laborava a "La Veu de Catalunya " i era mestre de dibuix a l'Escola del Parc de Montjuic, el que es podia o el que no es podia fer adquirir amb una determinada quantitat de diner. Això ho sabia Neus Salazar, a la perfecció. Ho havia hagut d'aprendre, de grat o per força .

Una de les habilitats ~~quasi increïble~~ d'aquesta dona, ~~extraordinària~~, era la de confeccionar vestis per a ella i per a les nenes. Disposava de poquíssim diner per a comprar roba i sempre aconseguia de fer goig i que les seves filletes en fessin. I no solament cosia per a ella i per a les menudes, sino també per al seu marit i, més tard, per al nen. Girava i refeia, deixant-lo com nou, s

un vell tern de Prudenci Bertrana, i el coll i els punys de les camises usades. Convertia unes calces inservibles, del pare, en unes calces noves per al fill . Aprofitava les seves bruses gastades, per a les nenes, fent desaparèixer, com per art de màgia, les parts usades i descolorides.

Aquestes disposicions naturals, acompanyades per la ferma voluntat d'aconseguir una vida més confortable per als seus fills, va inspirar-la a fundar un taller de tall i de confecció. S'espavilà a aprendre, en poques lliçons, un sistema nou de patrons. I, la indústria casolana va ésser aviat un fet. Hi acudiren algunes noies del veïnat. Pagaven poc, però aquests petits ingressos ajudaven al manteniment de la casa.

Neus Salazar tenia el bon gust de no parlar mai de misèria als seus fills. Així, ells ignoraven que al món existís aquesta plaga. No els va dir mai, ni amb sospirs ni amb còlera :" Heu de menjar sopes d'all, cigrons o llenties perquè el vostre pare és incapaç de guanyar diners per a comprar altres menges". Sinó : " Heu de menjar d'aquest aliment perquè és bo i sa, i les altres nenes també en mengen i, moltes que en voldrien, no tenen ni això."

Vivien en una barriada pobra, lluny del centre de la ciutat. Tot de criatures mainada espallifades, brutes i fins pollosa jugaven amb les filles de Prudenci Bertrana. Elles, sempre netes i ben pentinades, no volien fer rotllanes ni donar les mans a la quitxalla altres menudes del veïnat. Neus Salazar les renyava. " No haveu de menyprear-les, són igual com vosaltres. Jugueu-hi sense fer escarafalls; després ja us rentaré les mans i la cara" Però, més d'una vegada, els hi havien encomanat els polls. i llavors ja no es tractava simplement de rentar amb aigua i sabó sinó de netejar i desinfectar amb alcohol.

Les festes i diades assenyalades eren particularment tristes pel matrimoni Bertrana. Neus Salazar, amb timidesa, insinuava al seu marit, sense abandonar mai aquell somriure que li il·luminà el rostre fins

~~mai aquell somriure que il·luminà el seu rostre fins~~ l'hora de la mort,

" Què farem, per les menudes?" Ell esquissava un gest de desesperada impotència. Havia comprès que la seva esposa, indirectament, li demanava ~~xxxxxxx~~ algun diner. Malauradament ell no en tenia ni sabia on trobar-lo. Llavors, Neus Salazar, alçava lleugerament les espatlles, No insistia. Hauria d'afuar la imaginació, vendre's alguna cosa o fabricar algun objecte. Les menudes no parlaven sinó de la imminència de les festes. Estaven d'allò més engrescades i esperançades. No podien encara relacionar l'estretor de llur vida quotidiana amb aquelles diades sobrenaturals. Que els pares eren pobres, que a casa no hi havia sinó el més just per anar tirant, ho havien descobert malgrat llur curta edat, però, Nadal i Reis no tenien cap relació amb les coses d'aquest món. Eren dies del cel, eren dies dels àngels i d'aquells màgics personatges vinguts d'Orient cada any el mateix dia, a través dels segles.

Neus Salazar no volia que les seves filles renunciessin a la gran esperança d'uns presents. No podia permetre que aquelles caretes s'entenebrissin i aquells ulls s'omplissin de llàgrimes. Havia de produir-se un miracle o altre. I el miracle es produïa cada any, immancablement.

La vetlla de Nadal feien cagar el tió. La cerimònia es practicava a mitja llum, per a embolcallar-la d'un més gran misteri. La mare cobria el boscall amb un gran tros de roba, generalment un davantal de cuina, Les nenes el bastonejaven, bo i cantant a grans crits:

Tió, tió, caga turró
Pel naixement de Nostre Senyó
Tió, tió caga turró.
Pels nens dolents caga carbó
Pels bons minyons
D'allò tan bo.

I, efectivament, després d'haver-lo bastonejat a consciència i d'haver-se esgargamellat amb entusiasme, aixecaven el davantal i, ben amagats sota el boscall apareixa una mandarina, un duro o una unça de

xocolata embolcallat amb paper d'estany, argentat o daurat, un grapat de nous i una paperina de paper d'estrassa plena de figues seques...

Segurament que el tió d'altres cases cagava objectes de més preu. Però les filles del matrimoni Bertrana-Salazar restaven tan satisfetes com ho poguessin restar els altres nenes fins i tot els més afortunats. Convençudes que era realment el tió qui cagava aquells objectes per obra i gràcia del naixement del Nen Jesús, les galtes se'ls encenien, els ulls els brillaven d'entusiasme i d'encís. Saltironaven i picaven de mans. I els pares, en veure-les tan felices, ploraven d'entendriment.

Escenes així donaven coratge a Neus Salazar per a seguir provant de fer miracles.

Algunes nits abans de la dels Reis, les passava en blanc. Tancada en la cambra-taller de costura, sota un quinquer de petroli, practicava la seva màgia particular. Com les d'una autèntica alquimista, les seves mans manipulaven pintures, pinzells, robes, perles, agulles, fils... I, hora darrera hora, allò que ella tocava s'anava transformant miraculosament. La bagatella, en luxe; la quincalla, en joia.

Rejovenia nines velles. Les rentava amb alcohol, els pintava les galtes descolorides, els enganxava perruques, els confeccionava vestits, capells, sabates... Era tan màgica com els propis Reis d'Orient.

De bon matí, les nenes es despertaven, corrien mig vestides a veure el que els Reis els havien deixat. En el cistell, que passava la nit de part de fora del balcó, hi havia davantalets, boines i guants de llana, fruita, turrons, a voltes un parell de sabates, fireta, i, sobretot i, invariablement, una nina per a cada una. Vestides de setí blau cel o rosa amb enaguets guarnits de puntes i farbalans, sabates de pell blanca, capells de feltre amb llaçades i plomes, collarets de vidre o de perles...

Eren unes nines precioses. Dubto que els Reis en deixessin de més boniques en cap casa de rics. També dubto que les nines de 1965 que aclucuen els ulls, parlen, caminen, i fins fan petons, puguin desvetllar més admiració i alegria en cap cor d'infant. Per unes hores, potser per uns dies, les filles del matrimoni Bertrana-Salazar, eren plenament benaurades.

Neus Salazar s'havia emmaridat molt enamorada de Prudenci Bertrana, però, en néixer els fills, tota la seva enorme capacitat d'amor i d'abnegació es concentrà en ells.

Era allò que hom sol dir, una marassa. Però, no solament una marassa en l'amor i cura que prodigava als seus fillets, sinó en el seny i en la intel·ligència amb què els pujava.

Des del bressol començà a educar-los. Els petits sabien que no havien de parlar a taula, que no havien de dir: " Vull això" o " no vull això altre" , que calia ajudar a la feina de casa i no contribuir per cap motiu a augmentar-la o a complicar-la; que no era lícid envejar els rics ni menysprear els pobres.

Quan va néixer el noi, les dues nenes semblaven ja dues donetes. L'estimaven apassionadament ~~[illegible]~~ Considerant-lo com una preciosa joguina, volien fer-li de mare .

Neus Salazar, de tant en tant, sortia a passejar amb els menuts. Prudenci Bertrana no els acompanyava mai. Aquella mare jove i bonica, sempre elegant, cridava l'atenció de la gent per la simplicitat i gràcia amb què vestia, ella i els tres fillets. Les nenes lluïen vestits lleugers, folgats, ~~[illegible]~~ emmidonats i planxats; al cap, llaçades blau-cel o rosa. El nen, portava, casaquetes i calces de vellut, amb grans colls de guipur, estil Velazquez.

Heribert Bertrana era una autèntica beutat. Tenia una esplèndida cabellera rossa, naturalment rullada, i uns ulls castanys immensos, d'expressió greu i trista.

Les dones que es creuaven amb Neus Salazar i els seus fills, restaven bocabadades: " Quina meravella de criatura!"" Sembla talment un àngel!" solien dir.

Neus Salazar els ho agraïa amb un somriure trist. Aquell àngel necessitava reconstituents i una sobrealimentació i el seu pare no guanyava prou per a procurar-los-hi. Sort dels avis materns que ajudaven, ara i adés, a l'atribulada mare. Ella, però, era un poc orgullosa i no volia demanar-los res. Esperava que un dia o altre Prudenci Bertrana vendria les seves teles, entrarien diners a casa.

Tractava de comprendre l'art i l'artista i encoratjar-lo i ajudar-lo en la seva difícil comesa. Però ella, sia per pudor, per irritabilitat o per vergonya, cada dia li parlava menys de la seva pintura. S'imaginava, potser, que ella no el comprenia. No tenien, naturalment, les mateixes idees sobre art.

Per a Neus Salazar l'art representava un element de luxe o de gaubança propi per a rics o bohèmis, no per a homes pobres, casats i emmainadats. La salut i l'alegria dels seus fills era molt més important que un paisatge pintat pel seu marit, per molt reeixida que fos la pintura.

No feia mai cap retret al pintor, però no podia sempre dissimular el que sentia. Aquella falòrnia de l'art, en absolut improductiva, durava massa. Els anys passaven i tot seguia igual. Als menuts, els mancava el més necessari. Ella, personalment, ja no podia fer més sacrificis ni més miracles.

Suposo que, a un moment o altre de la seva vida matrimonial, Neus Salazar, esposa i mare perfecte, però també dona intel·ligent i equilibrada, devia somriure amb certa ironia en oir la paraula artista. Ella, sense ser-ho, pagava una forta contribució a l'art. I, de l'art, no en rebia sinó maldecaps i desenganys.

Potser Prudenci Bertrana, preocupat per la lluita personal, aclaparat per la esterilitat, tant material com artística d'aquesta lluita, no encertava a descobrir de moment el que aquella dona valia. No la invitava mai a compartir amb ell els seus èxtasis i les seves exaltacions naturalistes. Era gelós de la naturalesa, com un amant. La volia per a ell sol. No es permetia ni parlar-ne. I sí, algun cop ho feia, havia d'ésser entre companys, mai en família. (Uns anys després, quan ja vivia a Barcelona i gaudia de pocs lleures per anar al camp, solia esplaiar-se amb la muller i els fills, evocant les seves enyorances campestres.)

~~La vida interior de~~ Neus Salazar ~~era plena d'harmonia i de llum~~ estimava la naturalesa sense la rústega passió amb què l'amava Prudenci Bertrana. Ella sentia, davant d'un paisatge, el subtil i delicat entendriment propi del seus caràcter suau i equilibrat. Asseguda en un marge o prop d'un rierol, al bell mig del bosc o en una platja, gaudia del perfum de les flors silvestres, de la visió dels prats verds i de les pinedes o de la immensitat marina, del cant i de la xerradissa dels ocells, del brogit de l'onatge, tant com pogués gaudir-ne el mateix Bertrana. Però Neus Salazar ~~i ella~~ no es reservava res per a ella, ho explicava i ho comentava tot amb els seus fillets. compartia amb ells les seves admiracions, les seves joies.

Molts anys després, quan ja només li restava una filla i aquesta vivia a l'Alta Savoia, Neus Salazar anà a passar una temporada amb ella ~~i el seu marit~~. Llavors tingué l'ocasió de conèixer els Alps, ~~amb llurs~~ els farestecs, ~~llurs~~ congestes i glaceres fascinants, ~~llurs~~ els meravellosos prats coberts de flors; ~~també~~ el llac Leman i les seves ciutats i pobles, riberencs de les costes suïssa i francesa.

Abans de tornar a Barcelona, ~~aquesta~~ dona Neus Salazar ~~heroica lluitadora~~ que tant i tant havia sabut sofrir i callar, va confessar a la seva filla: " Aquesta temporada ha estat la més feliç de ~~tota~~ la meva vida"

Tota la família Bertrana-Salazar era amant de la música. Prudenci Bertrana, quan la seva filla gran tenia pocs mesos, per a fer-la dormir, la passejava en els seus braços, d'un cap de pis a l'altre, tarallarejant-li fragments d'òperes de Wagner, de sonates de Beethoven, de liederș de Schumann i de Schubert.

Abans de cinc anys, aquesta filla començava a aprendre a tocar el piano a casa dels seus avis materns.

Neus Salazar no tocava cap instrument de música, però tenia molt bona oïda, li agradava cantar. Posseïa una petita veu, clara i afinada. En mig de totes les seves trifulgues sentimentals i econòmiques, es lliurava sovint a aquest esplai. Quan la mare cantava, bo i feinejant, pels menuts veien el món més lluminós. Tot els semblava més alegre.

Calgué la mort de tres fills (dos, en tretze mesos,) per a què aquesta dona coratjosa abandonés, per sempre més, el goig de cantar. Però mai el d'escoltar música.

Alguns mesos abans de morir, quan ja no podia sortir de casa per anar als concerts, els escoltava per ràdio. Seguia, també per ràdio, les òperes transmeses des del Liceu, sobretot les de Wagner.

Sovint pregava a la seva filla, la darrera i única que li restava, que toqués, al piano, un nocturn o un vals de Chopin o una sonata de Mozart. Solia demanar-li, també, que li cantés alguna cançó catalana, un o dos d'aquells liederș de Schumann o de Schubert que la filla coneixia des del bressol. Acabat el petit concert, Neus Salazar, des de la seva cadira d'inválida, felicitava la seva filla i li donava les gràcies. Ho feia amb aquella veu i aquell somriure tan espirituals que no l'abandonaren mai, ni a l'hora de la mort.

Era també una lectora insaciable i li agradava comentar i criticar el que llegia. Quan els seus fills eren encara ben menuts, i ella

s'havia posat a treballar de nestra de tall i de confecció ,cada dia, havent acotxat [illegible], es posava a llegir al llit. S'hi passava hores i hores mentre Prudenci Bertrana,que no passava mai les vetlles a casa, passejava amb els seus companys pel barri gòtic, de preferència al clar de lluna, fins a primeres hores del matí. Recitaven versos,comentaven casos, escoltaven miolar els gats i sonar les campanes de la Seu. (Més tard, tot el que havia observat en aquelles hores nocturnes fou la pedrera d'on treia detalls i més detalls per a les seves narracions gironines)

Neus Salazar coneixia els autors castellans d'aquella època tan bé com qualsevol dels amics intel·lectuals del seu marit. La seva tauleta de nit era plena de llibres de la Pardo-Bazán, del padre Coloma, de Perez-Galdós,de Pereda,d'Alarcón,de Gustau Adolf Becquer ,de Zorrilla, de Campoamor...

També s'hi veia alguna obra d'autors estrangers traduïda al castellà. Daudet,Zola,Flaubert,Mistral, Anatole France, Pierre Louys.Eça de Queiroz,Tolstoy,Turguenef,Ibsen...

Uns anys més tard, començà a llegir en català.Parlava aquesta llengua amb un deix castellà que mai no aconseguí de perdre del tot.

Passats vuitanta anys, quan ja no podia veure les lletres perquè la miopia i les cataractes no li ho permetien,no es cansava d'enyorar no poguer llegir.La seva filla ho feia en veu alta a estones per a donar-li gust aquest esplai. Per a consolar-la,la seva filla li llegia fragments del "Quixot"("Neus Salazar els assaboria amb delectança) "El silenci del Mar" de Vercors, en la versió catalana de Sarsanedes, biografies de Stefan Sweig i fins algun fragment d'una comèdia de Bernard Shaw, particularment divertida, que la lleigidora anava traduint directament de l'anglès.

Fins a darrera hora, aquesta dona admirable, conservà la seva clara intel·ligència, el seu caràcter subtil i comprensiu. Vells i joves cercaven la seva companyia. Des de la seva cadira d'invàlida, ella els prodigava la seva gràcia i encís. Aquell suau i lluminós somriure que acompanyava sempre el seu llenguatge, no desaparegué dels seus llavis fins en dir les darreres paraules, poc abans de morir.

&

La vocació, a la fi

Prudenci Bertrana tenia prop de quaranta anys i encara no havia descobert la seva vocació d'escriptor. Havia fundat una família, treballava per a pujar-la. Honradament, quasi goso dir, heroicament, acceptava de guanyar el pa dels seus fills amb les feines que menys li abellien. Pintava damunt de setí estandards per a convents de monges i confraries gremials i, potser, fins i tot algun ex-vot; dibuixava i colorava rètols, per a botigues; seguia fent retrats a l'oli, de senyors i senyores difunts; ~~continuava~~ donava lliçons en la seva acadèmia, a l'Institut Provincial, i, en col·legis. Hom no pot demanar més sacrificis a un home, sincer i sensible, que havia nascut per a ser lliure i viure simplement, lluny de les ciutats i dels ciutadans.

De la seva honrada vida de pare de família en treia algunes satisfaccions. La seva esposa i els seus fillets eren afectuosos, sensibles, casolans i, a estones, divertits. Però de la seva vida professional, no menys honrada, Prudenci Bertrana no en treia sino ~~fastie~~ dubtes i contrarietats. Els pinzells, dels quals, fet i fet, va viure ell i la família una colla d'anys, no li inspiraven altre respecte que el que sent un obrer per l'eina de treball. Els seus anhels d'artista, encara no determinat, demanaven altres compensacions. Bertrana no hauria pogut dir quines, llevat de la de respirar l'aire pur, ~~i les sentors del camp~~ i el tracte amb homes senzills. Només era plenament feliç quan, amb el seu gos i la seva escopeta, abandonava la ciutat, deixava lliscar les hores vagarejant o trescant per les vores del Ter: sorrals, canyars, al·luvions i illots, o endinsant-se per la Vall de Sant Daniel o enfilant-se per les Pedreres.

A desgrat de ~~les amistats~~ l'amistat que havia contret amb els homes més civilitzats i intel·lectuals de Girona, ell seguia preferint ~~el tracte dels homes simples~~ els camperols, de terra endins. ~~Si estimava més l'heure-se-les~~

~~amb els camperols, entre els quals es sentia cada cop més a gust.~~

Algú ha pretès que Prudenci Bertrana estava inmós de franciscalisme. Si ho estava, era d'una manera esporàdica. L'esperit franciscà que l'agermanava amb els homes ~~simples i rústecs i amb els animals inofensius~~, desapareixia, en un instant, quan aquests homes deixaven ~~o aquests animals deixaven~~ de representar l'amistat i l'afecte. Tampoc no respectava la vida de les ~~La vida de les~~ bèstioles que se li posaven a tret d'escopeta, fins i tot ~~adhuc~~ si aquestes bèstioles (principalment ocells) no representaven matèria mengívola, ~~no li inspiraven cap respecte~~. No es podia estar d'afusellar-los.

Sospito que molts anys després, quan es tractava d'adversaris literaris, mal intencionats, de companys falsos i traïdors, de patrons explotadors i altres menes d'enemics dissimulats, però certs, Prudenci Bertrana si haguès pogut ~~no hauria estat~~ amb ells, gaire més franciscà que amb les aus innocents que caçava.

Perquè ni l'època ni el lloc no es prestaven a resoldre les qüestions a cops de puny o a culatades de fusell, l'escriptor es defensava amb la ploma. I en aquests casos, la seva ~~aquesta~~ ploma solia segregar més verí que la més mortífera de les netzines .

Però, a l'època que estic ~~acabo~~ evocant, Prudenci Bertrana es considerava encara un pintor, res més que un pintor, mediocre, però honrat. No havia descobert encara el mal i el bé que es pot fer amb una ploma a la mà. Un esdeveniment, en aparència insignificant, li féu descobrir la seva vocació d'escriptor.

Era pel maig. El pintor estava nerviós, sentia la influència de la primavera i del capvespre. La llum de la claraboia del seu estudi, minvava. Els objectes s'esfumaven dins una atmosfera grisa, opalina. Ell sentia una rara

opressió que el feia sospirar. Obrí una finestra. S'estintolà a l'ampit, encengué la pipa i deixà divagar l'esguard amunt i avall del corrent del riu. Allí on aquest corrent es bifurcava, s'havia format com un illot de terra llotosa. Una gran solada d'orenetes la cobria, ~~cobrien l'illot~~. De tant en tant, en volaven algunes que eren substituïdes tot seguit. L'espectacle seduïa el pintor. Arran mateix del seu cap, en el ràfec de la teulada, ~~les orenetes~~ s'afanyaven a reconstruir ~~llurs~~ nius amb les becarrades de fang que arrabassaven a l'illot. El tros de niu apariat, es distingia de la resta per la color més fosca del fang moll . I meravellava la feina que havien fet, en comparar la minsa cabuda de llurs becs amb l'extensió de paret refeta. A l'entorn de la testa del pintor, tot eren aleteigs i piuladisses. Un sol niu semblava abandonat . Però observant-lo amb atenció a través del foradic que servia de porta, s'albirava el bellugueig d'un cap i la blancor esmorteïda d'una gorja. Prudenci Bertrana ja no separà els ulls d'aquell niu . Fosquejava. Havia finit tot el tràfec davall de la cornisa de la mansarda. L'oreneta solitària treia el capgirró i esguardava l'espai, neguitosament. A Prudenci Bertrana, aquest gest li recordà el de la seva mare dins la ventruda finestra (reixa de la) de la casa del suburbi gironí, quan ell era petit i, mare i fill, espiaven la carretera per on havia de venir, i no venia, Josep Bertrana. L'oreneta també esperava, inútilment, l'arribada del mascle. Alguna tragèdia interrompia l'idili en plena ~~ilusió~~ de refer la llar, en plena esperança ~~esperança~~/de vides novelles, en plena embriaguesa primaveral!

Aquella nit, el pintor no podia agafar el son. Seguia veient el niu, l'oreneta vídua atalaiant la fosca, la llum diürna duent-li el desengany...

L'endemà, en una vella llibreta de comptes, va apuntar les moltes coses que la imaginació li havia suggerit mentre romania desvetllat

S'abstingué d'obrir la finestra del seu estudi i de mirar el niu, no fos cas que les seves figuracions sentimentals trobessin un desmentiment en la realitat impura.

Va escriure un conte patètic que no el va satisfer i, després, unes impressions subjectives que reflectien el seu entendriment i el seu fantasiar sota la influència del crepuscle i davant de l'oreneta solitària.

Esquinçà el primer i es decidí a ~~guardar~~ serbar l'altre, però únicament per a rellegir-lo, sol.

Veus ací com començà la vida literària de Prudenci Bertrana. He copiat quasi paraula per paraula, l'episodi de l'oreneta tal i com ell el descriu ~~explica~~ en la seva novel·la " El Vagabund"

De moment, Prudenci Bertrana no llegí la seva oreneta a ningú. " Em feia vergonya", ha confessat molts anys després," Em feia vergonya mostrar el meu esperit al nu." Com tots els éssers excessivament sensibles ~~pudorosos de llurs sentiments~~ que senten un cert pudor en lliurar un sentiment íntim, el pintor no gosava mostrar aquell primer assaig literari, testimoniatge acusador d'un sentimentalisme romàntic i potser, inoportú . Ell considerava aquesta feblesa ~~assaig~~ com un mancament més envers la seva família. Una dèria de desvagat, una falòrnia de desorientat, ~~de feble~~.

Temia, pel damunt de tot, que Neus Salazar i els seus fillets descobrissin que ~~la seva pare~~, tractava de penetrar en un món nou, tan escabrós i temible com el de la pintura. Món en el qual, ells, pobrets, arriscaven, com efectivament ho feren, una part de llur tranquil·litat i benaurança.

Però el verí ja començava a fer el seu efecte. Prudenci Bertrana llegia i rellegia d'amagat aquell seu primer assaig literari. I, pesi a sentir-se avergonyit de la seva feblesa, cada cop que passava els ulls per aquelles ratlles, el cor se li eixamplava. Semblava com si una

~~una~~ claror nova es projectés damunt del món . Aquell descontent i aquella opressió d'artista fracassat ~~s'esmunava~~ desapareixien i una esperança primerenca en no sabia encara què, el reconfortava,li donava una fe inesperada en ell mateix,li alleugeria aquella horrible i constant sensació d' inutilitat. Ja no es preguntava tan sovint, amb angoixa," Per què he vingut al món?"" Per què he arrossegat amb mi ,en la meva incapacitat d'espòs i de pare, aquesta pobra dona i aquestes innocents criatures?"

Poc a poc, i sense decidir-se encara a consagrar hores a la literatura,la dèria d'escriure les seves impressions i els seus fracassos d'artista i d'enamorat, anava fent camí en el seu interior. El secret ~~li pesava~~ començava a pesar-li. d'aquell primer assaig literari, ~~Havia~~ de parlar-ne amb algú. Tenia un deixeble de dibuix, un jove capellà-poeta:Mossèn Francesc Viver, amb el qual i amb un seu germà,també clergue i poeta,Prudenci Bertrana anava sovint a passejar per la Devesa, cap al tard. Parlaven de literatura, comentaven i comparaven prosistes i poetes del renaixement català. Fatalment,un dia o altre, el novell escriptor havia de llegir-los L'Oreneta. Els dos capellanets s'entusiasmaren. ~~Li~~ el manuscrit arrebassaren de les mans. Justament acabaven de fundar una revisteta literària, amb uns companys. Els mancava original . Publicarien L'Oreneta.

Així començà la vida literària de Prudenci Bertrana. Vida que ja no s'estroncaria més que amb la pròpia vida de l'escriptor. A la fi havia trobat el seu camí veritable,la seva vocació autèntica.Amb la ploma no anava a resoldre cap problema ~~material~~ ni domèstic . No anava a trobar cap solució que assegurés el confort i la tranquil·litat de la família. Al contrari, Prudenci Bertrana,escriptor,seguiria la seva fatídica progressió catastròfica en la qual arrossegaria, fatalment, Neus Balaguer i els quatre menuts. Però ell, personalment, veia el seu camí ben traçat ~~a seguir~~ i el seguiria sense vacil·lacions ~~fins a l'hora de la mort~~ fins a la fi.

A partir d'aquest moment, l'home simple, callat, auster, ja no pensarà sinó a escriure. Dia darrera dia, any darrera any, l'hauríeu vist a la seva taula escriptori amb la ploma a la mà davant un plec de quartilles. Vetlles llargues d'hivern, dies lluminosos d'estiu, a Barcelona, a Sant Pol de Mar o a Calella, a Puigcerdà, a Berga, a Vilada, a Sant Pere Pescador... Malalties i mort de fills estimadíssims, absències prolongades d'una filla viatgera, més rebel que els altres a les malalties i a la mort; lluites per la vida quotidiana, trifulgues professionals, res no podia apartar-lo ja d'aquell diàleg entre ell i els seus personatges, un dels quals, potser el més important, era el paisatge. Revivia, amb la ploma a la mà, les hores bones i dolentes de la seva vida (les dolentes, més que les bones) perquè la literatura de Bertrana és essencialment subjectiva. Quan no descriu o narra el que ha vist o sentit (estimat, o odiat) els seus personatges apareixen un poc a la manera dels de senyors i senyores difunts retrats que pintava (per a guanyar algunes pesetes inspirant-se en una vella fotografia descolorida, sense tractar de penetrar en l'ànima del retratat). Per això alguns dels seus millors amics, homes intelligents, sensibles i generosos, són evocats en les seves novelles d'una manera superficial. Y així mateix, el de la seva muller, Neus Salazar, personatge realment extraordinari fins i tot per un estrany i un profà, Prudenci Bertrana la descriu com una dona bona i prudent, més aviat insignificant i esborrada. En la seva novella literàriament, són els més ben reeixits de les seves novelles. Com he escrit uns paràgrafs mes amunt, Bertrana s'hauria desfogat voluntàriament amb els seus, encara que la paraula sembli massa forta), a cops de puny de fusell. I, en no poder-ho fer, es desfogava amb la ploma. En la seva

novel·la autobiogràfica," L'Impenitent", els personatges més ben dibuixats són els que ~~xxxxxx~~, en la realitat, havien fet patir més a l'autor. Bertrana s'hi rabeja rancuniosament, en una barreja de ~~pena~~ lamentació i de venjança.

A voltes, amb el cor oprimit i els ulls amarats de llàgrimes; altres, amb el cor esperançat i una fe nova en quelcom o en algú, ~~l'escriptor~~ Bertrana acudia diàriament a la seva taula escriptori on passà les més llargues hores de la seva vida des de la guerra fins el setanta cinc anys.

En un lloc apartat de la casa, darrera una o dues portes tancades, amb una estufa de petroli, a l'hivern, o sota la tamisada llum d'una cortina blanca, a l'estiu, inlassable i constant, ell anava escrivint la seva obra.

Des d'aquell cap-al-tard quan, tot fumant la ~~seva~~ pipa i contemplant el corrent de l'Onyar, havia descobert, o s'havia imaginat descobrir el drama de l'oreneta vídua i no havia sabut estar-se d'escriure-l, fins la composició de la seva trilogia autobiogràfica, havien passat més de trenta anys. En l'endemig ~~entre les morts i les absències~~, la família s'havia reduït al matrimoni Bertrana-Salazar i una germana soltera: ~~xxxxxx~~ Eufèmia Salazar, la més generosa i abnegada de les criatures. Els cabells de Bertrana eren ja blancs i escassos; el seu front, cada dia més ample i més solcat per les lluites i els sofriments. Però ell, el camperol irreductible, encara no s'havia decidit a agafar tramvies o autobusos. Caminava quilòmetres i més quilòmetres, ~~al llarg i a l'ample de la ciutat~~ ciutat enllà, ciutat enfà. Quan no podia més, s'asseia en un banc, reposava una estona i ~~seguia~~ tornava a caminar. Però a la tarda ja tornava de nou a seure a la seva taula escriptori davant de les quartilles, amb la ploma a la mà.

El dia mateix de la seva mort, encara sortí a donar un tomb al matí, i s'afanyà a treballar la tarde. Donava els darrers tocs a "L'Impenitent" A quarts de nou del vespre, deixava d'escriure. A mitja nit, ~~abandonava~~ la seva ànima abandonava el seu cos.

J O S E F A T

Prudenci Bertrana va començar per col·laborar a " Vida," una revisteta que endegaven un grup d'intel·lectuals gironins, dirigits per Rafael Masó i Mossen Viver. Miquel de Palol, l'únic supervivent de la colla, molt més jove que Prudenci Bertrana, amb qui he parlat darrerament, creu recordar que un d'els primers treballs literaris del meu biografiat, era un conte titulat: " Els tres Reis " . També em sembla recordar, a mi, una de les seves primeres publicacions; una narració escrita en castellà, titulada; " ¡ Tarde! " Història sentimental, en la qual Neus Salazar va creure descobrir la desil·lusió de l'autor en les seves experiències matrimonials.

Com explicar que Prudenci Bertrana cometés la imprudència de publicar aquesta obreta que, fatalment, seria llegida per la seva muller? Sols s'explica acceptant que la tònica de la literatura bertraniana seria ja, des del començ d'una subjectivitat absoluta, d'una gran, i, a voltes, ingènua sinceritat, sovint ofensiva i feridora per aquells que, de lluny o de prop, s'hi veien retratats.

Tots els qui ens dediquem a la literatura per vocació, fem servir la ploma per a desembarassar-nos, poc o molt, d'allò que ens turmenta. Però, en aquest desembarassar-nos-en, hi posem una dosi, més o menys forta, de sinceritat, de discreció, de caritat, de política. Prudenci Bertrana, quan es tractava de sentiments personals (i sospito que la majoria de les vegades, per no dir sempre, eren aquests, els que l'impulsaven a escriure), prescindia de la discreció, de la caritat i de la política.

Sortosament aquest no és el cas de "Josefat", la seva primera novel·la, la que el consagrà definitivament com a escriptor, una de les seves millors obres. El tema ha estat tendenciosament titllat d'escabrós. Es d'una composició clàssica. Es tracta d'un cas d'erotisme perfectament corrent i normal. El que el complica

és l'escenari on l'acció transcorre. El campaner Josefat,home sa i simple, privat de contactes femenins,viu obsessionat per la luxúria i, alhora,sent un respecte quasi supersticiós per la casa de Déu,on treballa. Una dona se li ofereix,la temptació és irresistible. L'home es debat entre el desig carnal,pur i simple,i la por al càstig diví. Les escenes lúbriques entre el campaner i la bagassa,l'amor insaciable d'aquesta i la caiguda i el penediment de Josefat;la seva inútil lluita per a conservar-se pur, per a ésser digne del lloc sagrat on viu i de les obligacions,no menys sagrades, que hi acompleix;el crim, i, finalment,la follia,tenen per escenari no gens menys que la Seu de Girona. Aquest impressionant escenari pren un extraordinari relleu en l'obra de Bertrana. La catedral esdevé el primer personatge de la novella. Si la Fineta i en Josefat hi apareixen pintats de mà mestra, la Seu hi és descrita tot el llarg de l'obra amb amorosa minúcia. Bertrana sembla haver cercat uns personatges i un assumpte : un home,una dona,un amor malaltís i bestial, amb el pretexte de fer ressaltar l'alta i profunda obra monumental arquitectònica de la catedral,la seva agosarada nau gòtica,la seva claror ultra-terrenal, el seu silenci majestuós,la seva flaire pura d'encens i,pel damunt de tot, la seva corprenedora atmosfera mística. No és el desig sexual del campaner solitari envers la primera dona que se li posa a l'abast ni l'amor bestial de la bagassa envers el campaner,el que penetra fins el fons de l'ànima del lector,sinó la descriptció minuciosa de la catedral gironina: frontis,campanari, capelles,sants i vidrieres,trifori i gàrgoles,tot hi és evocat,detallat amb secreta admiració, amb intensíssim respecte. Bertrana descriu les campanes,precisa el nom de cada una ,la seva missió especial, desde la gran fins a la més xica,el so greu,obscur, cristallí de cada batallada ... Llegint i rellegint " Josefat", el lector que no coneix la Seu de Girona pot imaginar-se-la i admirar-la.Pels qui la coneixem,"Josefat" ens la fa reviure i reestimar.Respirem aquella humitat enfredorida,ens banyem en aquella llum suavíssima,flairem,com si hi fóssim dins, el perfum de les herbes boscanes cre-

mades en els encensers! Hom endevina les llargues hores ~~fervoroses~~ que Bertrana degué passar-hi amb els ulls i el cor oberts de bat a bat.

" Josefat" va ésser una obra molt discutida pels moralistes, molt ben acollida en general pels intel·lectuals i el públic. I, més tard, traduïda a l'italià i a l'alemany.

Amb prou feines publicada la novel·la "Josefat", Bertrana es posà a escriure'n una altra, destinada també a fer soroll, ja que es tracta d'un nou tema que podríem dir-ne relliscós, (al menys en aquella època)." Nàufrags " descriu l'enamorament d'un jove capellà envers la seva cosina. Però l'obra no té res d'immoral, al contrari, ja que, finalment, venç la virtut. Es un argument simple, poètic, sentimental en excès. Ni la sensualitat ni la morbositat no hi figuren. I, novament, el do d'observació de Prudenci Bertrana s'hi manifesta amb potència i finor. Aquesta vegada l'escenari no és cap església, és un poblet, una modesta casa de menestrals: paisatges, escenes vilatanes, saraus...tot amarat d'aquella malinconia que provoquen els amors impossibles, les situacions insolubles.

Hom es pregunta per què les dues primeres novel·les de Prudenci Bertrana es basen en assumptes tan estretament lligats amb els problemes de consciència ~~l'església~~ i el clericat. Bertrana no era, ni fou mai, devot ni anticlerical. No s'acostava gaire a l'església, però era un sincer creient. Potser un poc escèptic, quant a la clerecia, però particularment amic de molts capellans.

El fet que triés com a protagonistes de les seves dues primeres ~~obres~~ novelles ~~més importants~~, un campaner i una prostituta, un capellà i una noia menestrala bonica, però insensible i vulgar, es deu potser al fet que, a Girona, sempre s'hi ha via respirat una atmosfera moral de gran religiositat, sota la qual, naturalment, s'hi amagaven passions violentes, drames ~~de gran~~ intensíssims ~~amagats~~, però, a fi de compte, sospitats i fins coneguts per molta gent. que tothom coneixia, però dels quals ningú no parlava

A partir de la publicació i èxit de "Josefat" i "Nàufrags", Prudenci Bertraba, sense deixar de fer de pintor, es considera un escriptor. Comença a

consagrar a la literatura totes les hores lliures. Alguns bons amics, els incondicionals de sempre, l'animen, l'encoratgen a continuar. Són Xavier Montsalvatege, pare del músic i crític musical del mateix nom; Carles Rahola, un dels homes més cultes i bondadosos d'aquella Girona que Bertrana amava; Rafael Masó, arquitecte i versejador ~~també exquisit, home de gran cultura~~, Miquel de Palol, excel·lent poeta, i els germans Viver, clergues, i també poetes. Tots foren, per a Prudenci Bertrana, guia i puntal de la seva vocació literària naixent.

Santiago Rossinyol i Diego Ruiz

Santiago Rossinyol passava llargues temporades a Girona i els dos pintors s'havien fet molt amics. Prudenci Bertrana es sentia seduït per la prodigiosa personalitat de Rossinyol. Anaven, plegats, a pintar l'Onyar i les cases grises i rònegues que el vorejaven. Instal·laven els cavallets en un lloc adequat i Rossinyol, sempre de bon humor, explicava anècdotes divertides, deia facècies, feia gatzara. La gent havia descobert l'indret on els dos artistes s'instal·laven per a pintar. Hi anaven alguns desvagats, atrets per l'original caràcter i la bona planta de Santiago Rossinyol, vestit i cofat amb una certa gosadia desafiadora.

Cada dia els curiosos augmentaven i els xuflaires, amb llurs paneres de xufles i de cacauets, hi acudien també, enllaminits per la perspectiva d'algun negociet. Quan els pintors canviaven de lloc, els curiosos i els xuflaires els seguien. La gresca continuava.

Entre el públic que concorria a l'esmentada tertúlia, hi havia un cèlebre pòtol, anomenat "Pepet Gitano", dèbil mental fàcilment excitable, per bé que inofensiu. Rossinyol l'havia adoptat. Li feia traginar els seus estris de pintar i li pagava àpats als restaurants. En " Pepet Gitano ", contava sovint, amb gran excitació i múltiples detalls, el fet més transcendental de la seva vida: Havia trobat un meló al bell mig del carrer. Santiago Rossinyol li deia :

- Pepet, explica'ns com va anar allò del meló. I l'altre contava la història per centèsima vegada. També els explicava algun dels seus drames: Els vailets li cridaven:" Ge... Ge... Pepet Gitano!" En Pepet els empaitava. Llavors ells fugien i, de lluny, li tiraven rocs.

Cada vegada que el pobre pòtol s'esplaiava amb els pintors, el gran humorista l'interrompia:

- Això va ser abans o després del meló?
- Després (o abans) precisava en "Pepet Gitano"

Tots els components de la tertúlia seguien l'exemple de Santiago Rossinyol. Dividien la vida del pobre idiota en dues grans èpoques, com les de la Biblia. ~~Però~~ No era abans o després del Diluvi Universal, sinó, abans o després del meló. I així s'esbargien sense fer mal a ningú.

Prudenci Bertrana estimava i admirava Santiago Rossinyol, com després va estimar i admirar Diego Ruiz, amb un candorós entusiasme d'home senzill i provincià. Rossinyol no el decepcionà mai. Diego Ruiz, sí.

Diego Ruiz havia anat a Girona com a director-metge del manicomi de Salt. Tot just arribat, es lligà íntimament amb Prudenci Bertrana. Dos o tres cops per setmana es presentava al pis que el pintor ocupava amb la seva família, al Carrer Nou. Hi passava moltes hores, enlluernant el pintor amb la seva brillant oratòria. Bertrana l'escoltava fascinat. Llavors no sospitava, ni remotament, al preu que pagaria l'amistat ~~d'aquell~~ del subtilíssim intel·lectual andalús, rodamón i filòsof, que parlava el castellà amb un deliciós accent estranger, i el català amb un, no menys delicios, accent castellà.

Diego Ruiz, impulsat pel seu esperit destructor, burlaner i entremaliat, concebí la idea d'escriure una mena de pamflet dedicat a ensorrar el prestigi d'Alvarez de Castro, defensor de Girona. Tots els gironins coneixien els fets gloriosos de ~~i admiraven~~ l'heroic general; els uns ~~tebiament~~ l'admiraven superficialment, els altres, amb sinceritat. Però a ningú no se li havia acudit encara ~~tan~~ la diabòlica idea. de posar en dubte fou el seu heroïsme.

Alvarez de Castro ~~havia estat~~ encarregat del comandament intern de la ciutat durant la lluita amb els francesos. Resistí durant nou mesos el seti de les tropes napoleòniques fins que, esgotat i postrat al llit per les febres, es va haver de rendir. Fet presoner pels francesos, el trasladaren al "Castellet" de Perpinyà i, més tard, al castell de Figueres on va morir, diuen, en un estable.

A Diego Ruiz, Déu sap per què, li calia demostrar que aquest heroé de la pàtria, era simplement un anormal i, també Déu sap per què, desitjava la col·laboració intel·lectual d'un home pacífic i apolític com Prudenci Bertrana. Aquest relataria els fets d'una manera més o menys tendenciosa i ell, Diego Ruiz, com a psiquiatra, demostraria científicament el caràcter (psicopatològic?) psicopàtic del general. Fou prou hàbil per a convèncer Prudenci Bertrana, home crèdul i fàcilment entusiasmadís. El projecte es dugué a cap. L'obreta es titulava: " La locura de Alvarez de Castro ". En aparèixer, causà la indignació d'algunes i alguns patriotes gironins, conservadors i tradicionalistes, els quals no perdonarien mai a Prudenci Bertrana, haver col·laborat amb Diego Ruiz en una obra tan irreverent com inoportuna.

En aparència, Prudenci Bertrana s'havia deixat entabanar pel seu gran amic, el cínic filòsof de la brillant oratòria. Aquesta amistat perillosa, Bertrana no va demostrar mai lamentar-la fins que aparegué la novel·la " Jo!" (tenim dret a creure que si encara s'hagués considerat un amic de Diego Ruiz no n'hauria escrita) " Jo!" és el retrat més o menys exacte, de Diego Ruiz. I no resulta gaire temerari afirmar que, al menys en part, aquesta obra era una venjança a la manera bertraniana.

Prudenci Bertrana, com ja he dit més amunt, era un home d'una sensibilitat fàcilment irritable, reservat i amb gran dificultat d'expressió, incapaç de dir quatre fresques a qui n'hi en feia alguna, però capaç de guardar dintre seu mesos i anys algun sentiment rancuniós fins a convertir-lo en conte o en novel·la.

Quan escriví la novel·la "Jo!," es devia haver desencantat temps ha del seu fascinador amic alhora que comprenia, un poc massa tard, la seva pròpia manca de perspicàcia i la seva candorosa imprudència.

La locura de Alvarez de Castro " no servia cap dels seus interessos, ni el literari, ni l'econòmic, ni el propagandístic. I, en canvi, li procurava una sèrie d'enemics implacables gràcies a la rancúnia dels quals, ell i la seva innocent família, haurien de deixar, finalment, Girona.

D'aquest dramàtic esdeveniment, Bertrana no se'n consolà mai. A la Girona dels seus èxtasis naturalistes, arqueològics i amorosos, escenari de quasi totes les seves obres literàries, Prudenci Bertrana l'enyoraria tota la vida.

&

Prudenci Bertrana a la presó.

Quan Prudenci Bertrana va començar a ésser conegut com a escriptor, ja era un home madur, fort i valent encara, però carregat d'obligacions, de mals de cap i d'escrúpols de consciència. Pare de quatre fills, els quals, sobretot la Menuda, com ell l'anomenava sempre, estimava amb una apassionada tendresa.

Amb la literatura, el drama de Bertrana ~~la seva vida~~, en lloc d'atenuar-se es va aguditzar. La seva entrada ~~de Bertrana~~ en el món de les lletres no resolvia cap problema d'economia domèstica. Pèssim negociant, administrador inexistent, Prudenci Bertrana va començar a fer, amb la literatura, el que havia fet amb la pintura, és a dir: tractar de guanyar-s'hi la vida.

Mentre sols era qüestió de publicar narracions i contes, sense percebre cap mena de remuneració, o de guanyar objectes d'art als Jocs Florals, ~~la literatura~~ anava tot vent en popa. L'aspecte de les coses canvià quan l'escriptor volgué mantenir la família amb la ploma, com ho havia fet, més o menys bé, amb els pinzells.

A Catalunya i, especialment a Girona i en aquells temps, era difícil fer de professional de la literatura amb èxit. Sobretot, tractant-se d'un home apocat, esquerp i vaincer com Bertrana. Encalçat més que mai pels problemes domèstics, va haver d'acceptar la direcció d'un periòdic de tendències republicanes. "Ciudadania" ~~tenia, és clar, un altre director polític, un tal del~~ Pozo i del Rio. Ell figurava com a director. En realitat qui dirigia "Ciudadania" era un tal del Pozo i del Rio. Nom que servia als humoristes per a inventar plasenteries a base d'equívocs sobre aigua bruta o ~~aigua~~ neta, ~~aigua~~ corrent o ~~aigua~~ estancada.

La colla de Prudenci Bertrana, és a dir, els amics que l'havien aconsellat i encoratjat llavors que començava a escriure, publicaven un altre periòdic: "Catalanitat". "Catalanitat" i "Ciudadania" eren rivals polítics. S'enviaven mútuament alguna que altra sageta literària més o menys enverinada. Però la vella i

L excellent amistat entre Prudenci Bertrana i els redactors de "Catalanitat" na va alterar-se, ~~mai~~.

Bertrana no s'havia preocupat ni ocupat mai de política. No la sentia. No en coneixia els laberíntics corriols, ni les joies ni els perills. Dubto que hom pogués honradament situar-lo dintre cap tendència política. Sabem que es sentia orgullós d'ésser català i conreuar la llengua catalana, la que va enriquir amb la seva prosa. Sabem que amava la llibertat de pensament, la llibertat d'expressió i de consciència. Però, d'aquests sentiments humans respectuosos dels sentiments i de les idees dels altres homes, ~~de les altres idees~~ llurs, no se'n pot dir una tendència política. Potser el contrari; és a dir, la impossibilitat de militar en cap grup ~~que políticament definit~~ ~~de tracti d'ocupar-se d'afers públics~~.

Acceptar la direcció de "Ciudadania", no vol dir, doncs, que Prudenci Bertrana fos republicà (encara que també hauria pogut ser-ho) Vol dir, simplement, que necessitava guanyar diners per a pagar el menjar, els vestits, les medecines dels seus fills, el lloguer de la casa i ~~alguna~~ altres coses imprescindibles i imprevisible.

Com que era un home honrat, va procurar fer el seu deure de director o de redactor en cap, de la millor manera possible. Ignoro fins a quin punt va reeixir. Sols sé, de cert, les funestes conseqüències que aquesta nova ocupació de Bertrana, va tenir per a ell i per a la seva família.

Des de la publicació del pamflet dedicat a Alvarez de Castro en collaboració i sota la inspiració de Diego Ruiz, la rancúnia fermentava en alguns cors gironins. L'ocasió de venjar-se d'un dels dos autors (amb l'altre ja s'hi havien desfogat fent-lo dimitir del seu càrrec) va presentar-se de sobte. "Ciudadania" acabava de publicar un article ofensiu per als militars. Aquest article, Bertrana no l'havia escrit, potser ni llegit. L'havia retallat d'un diari, el qual ja l'havia també copiat d'un altre. Cap de les esmentades publicacions no va ésser denunciada. "Ciudadania", sí.

Com a director, Bertrana n'era responsable. El detingueren. L'empresonaren.

Ell, que no havia pogut mai romandre dues hores seguides tancat en una habitació, en veure's entre forrellats i reixes, es sentí anihilat.

Tot Girona anava ple de la sorprenent nova. L'honrat, el pacífic, el somniador Prudenci Bertrana perseguit per la llei de jurisdiccións, tancat a la presó! Aquest esdeveniment era el tema de totes les converses.

Si considerem que això passava entre la primera i la segona dècada d'aquest segle (no puc precisar l'any) i recordem la quantitat d'amics nostres, polítics i no polítics, de dreta i d'esquerra, que, d'ençà d'aleshores, han anat a la presó o han passat la frontera, fugint-ne, la detenció i empresonament de Bertrana ens apareix com un fet lamentable i enutjós, però comprensible, corrent amb prou feines dramàtic. Per a ell ho fou, i també per a la seva esposa(els fills eren massa jovés petits per adonar-se'n patir-ne ~~Ho fou igualment per als amics de Prudenci Bertrana, els quals, com un sol home, es solidaritzaren amb ell.~~

Així que la noticia fou coneguda, la presó s'omplí de visitants. El primer a sortir a rebre (el detingut) havia estat el propi director de la presó, el senyor Bellet, l'esposa del qual era íntima amiga de Neus Salazar. Immediatament després s'hi havien presentat Xavier Montsalvatge, Carles Rahola, Miquel de Palol, Rafael Masó, Mossen Viver... Tot de gent es posà en moviment per a salvar Bertrana de la captivitat, per a evitar que fos condemnat, per a endolcir-li el temps que passà a la presó. Gestionaren la llibertat provisional, telegrafiaren als amics de Barcelona on Bertrana començava a ésser conegut i apreciat. ~~que, també es posaren en moviment.~~ Entre aquests es destacava, per la seva sincera admiració a Bertrana i la seva eficaç diligència, l'escriptora Carme Karr de Lasarte, gràcies, potser, a la ràpida intervenció de la qual, Prudenci Bertrana es salvà de complir condemna.

Però entretant, l'ex-hereu Bertrana, l'enamorat de l'aire lliure i de les visions camperoles, es morfonia en una cella en companyia d'un comdemnat de dret comú. ~~Ve hi passà gaire temps (però crec que no arribà a una setmana) però aquells dies foren una tortura per a ell.~~ Potser mai, fins aquell moment,

no havia apreciat el que realment valia,el goig de caminar pels vells carrers de la ciutat que tant amava, passar i repassar a qualsevol hora del dia,amb una inefable gaubança, el portal de Sobreportes,embadocar-se davant l'escalinata de la Seu,recórrer el barri gòtic que es recull sota la seva ombra violeta, pujar devers la Porta dels Apòstols,passar el portal de Sant Cristòfol i, de darrera la catedral estant,contemplar l'absida i el cimbori catedralicis amb la torre de Carlemany i la Vall de Sant Daniel. I,potser més que tota altra llibertat enyorada,la de gambar i trescar per terres empordaneses amb l'escopeta en bandolera i un gos perdiguer per company.

Després d'uns dies d'aturmentador empresonament,Bertrana obtingué la llibertat provisional. Faltava però,celebrar el Consell de Guerra i ell tenia por, molta por. Els militars no li havien fet mai cap goig . En aquell moment,menys.

Efectivament, el fiscal va demanar dos anys de presó. El tribunal va condemnar-lo a sis mesos. Però la sentència no podia considerar-se efectiva fins que el Capità General de Catalunya no la signés.

Com ja he dit, Bertrana tenia bons amics a Barcelona. Lamento,una vegada més,no conèixer el nom d'aquells (- potser Pere o Federic Rahola -) que varen aconseguir que Weyler es negués a aprovar la sentència del tribunal constituït a Girona,tornant així la llibertat a Bertrana i la tranquil·litat a Neus Salazar.

El que Bertrana havia patit durant aquest curt període es troba fidelment descrit en la seva novella," El Vagabund" Llàstima que aquesta obra,així com "L'Hereu" i " L'Impenitent," siguin filles d'una barreja de veritat i de fantasia(Menys fantasia que veritat,cal reconèixer-ho) Si fossin simplement i netament autobiogràfiques,es podria llegir sense entrebancs les dates justes,els noms dels llocs i dels personatges que intervingueren en el procés, i la narració resultaria més interessant.

Es per aquest motiu que jo sempre he desaprovat aquest gènere literari, que no és ni carn ni peix. Les novelles biogràfiques o autobiogràfiques, o

les biografies i les autobiografies novellades(digueu-ne com vulgueu)condueixen el lector per viaranys i espais nebulosos i equívocs. Si les pròpies *cròniques dels pobles i dels homes, encapçalades amb el nom pompós d'* història,solen ésser més o menys apòcrifes,més o menys tendencioses,què no serà una ~~novella~~ obra biogràfica o autobiogràfica on l'autor, en escriure-la, comença per qualificar-la de novel·la? En fer-ho, sap que es pot permetre ~~d~~'amagar o deformar fets i noms, a guisa de les seves conveniències o,simplement, de la seva fantasia.

Bertrana no era un escriptor ~~imaginari~~ imaginatiu. Oi més,en cada una de les seves obres *els personatges són copiats minuciosament i exacte,de la immediata* realitat,fins el punt que mai ningú no va deixar de reconèixer-s'hi i, naturalment,enutjar-s'hi i,molt sovint, guardant-li rancúnia.

Era un observador i un detallista formidables. Això unit a la riquesa de paraules copsades dels llavis dels caperols i bosquerols que freqüentava, l'ha convertit en un gran prosista. Però la idea de fer novel·la amb la seva pròpia vida, barrejant fets històrics a fets imaginats(sempre més pobres que els autèntics) ; substituir els noms dels personatges per noms inventats, (comprenc que, en el moment que ell escrivia la seva trilogia,sobretot " L'Impenitent", aquesta precaució resultava necessària,) disminueix l'interès i, sobretot, la qualitat de testimoni de les seves darreres tres obres qualificades d'autobiogràfiques.

Prudenci Bertrana a Barcelona.

Després d'haver passat per les angúnies del Consell de Guerra i veure declinar el periòdic" Ciudadania",dels administradors del qual ja no arribaven ni a fer-se pagar el sou íntegre,Prudenci Bertrana començà d'escoltar els consells dels seus amics de Barcelona. Aquests pretenien que l'escriptor no podia esperar res més de Girona. Tenia prou talent i anomenada per a guanyar-se la vida a la capital, amb la seva ploma.

Prudenci Bertrana no n'estava gens convençut. A més a més,la gran urbs li feia poca o molta basarda. Sols la reiterada insistència dels seus admiradors i la promesa d'Antoni Lopez Ventura de procurar-li feina immediata,el decidiren a abandonar aquella Girona que tan estimava. Es traslladà, doncs, a Barcelona. Llogà un pis a la Plaça del Rei. S'hi va installar amb la família: esposa i quatre fills.

Antoni Lopez Ventura l'acollí amb els braços oberts. El nomenà redactor en cap de "L'Esquella de la Torratxa" i de " La Campana de Gràcia"

Prudenci Bertrana ja havia guanyat, amb el seu llibre " Naugrags", el premi ofert pel "Poble Català", a la millor novella. ~~En els Jocs Florals de Barcelona~~ també havia guanyat la copa d'argent oferta al millor treball literari en prosa en els Jocs Florals de Barcelona. Aquesta recompensa era, llavors, de certa importància honorífica . La seva conferència" De les belleses de la natura i del meu goig", celebrada a l'Associació Nacionalista de Catalunya el dia 7 de desembre de l'any 1908,en ésser publicada,havia provocat l'entusiasme de Joan Maragall. El gran poeta escriví una carta a Bertrana felicitant-lo i encoratjant-lo a continuar escrivint. " Més","més", deia el poeta en la seva espontània missiva a Prudenci Bertrana. Animat per aquesta paraula,el novell escriptor s'havia posat a preparar un recull de proses que es titularia " Proses Bàrbares ". No es cansava de repetir que Joan Maragall era el seu padrí literari.

Potser els bons amics barcelonesos de l'escriptor,en fer-lo venir a la capital,s'imaginaven que l'home capaç d'escriure un " Josefat", un " Naufrag i un " Crisàlides" també seria capaç d'espavilar-se a guanyar diners fent de periodista. Malauradament,per als escriptors sincers,una cosa és escriure allò que sentim,que ens turmenta o ens afalaga,que ens oprimeix o ens exalta, i una altra cosa és escriure a preu fet per acontentar un editor, en aquell cas, gasiu i exigent.

En haver entrat de redactor en cap de " L'Esquella de la Torratxa", Prudenci Bertrana s'adonà de dos fets lamentables. El primer era que, amb el sou que guanyava, no en tenia prou per a mantenir la família i, el segon, que ell no s'avenia ni amb Antoni Lopez ni amb la majoria dels redactors i dibuixants del setmanari. Ell no era ni afalagador,ni intrigant, ni manifasser, qualitats que molts dels altres posseïen . No sabia parlar ni dissimular i el tarannà del periòdic,maldient i xaró,el fastiguejava.

Aviat s'adonà també que no posseïa temperament de director. No sabia manar ni organitzar. S'ho deixà córrer de seguida. Fou un redactor qualsevol, encarregat especialment d'escriure una crònica setmanal. Amb la ploma a la mà, era,a voltes,prou sarcàstic per a no desdir de la colla.

Algunes de les esmentades cròniques publicades regularment en una de les primeres pàgines de "L'Esquella", demostren ,d'una manera clara,que Prudenci Bertrana no era sempre víctima de la pressió de l'editor,com sembla pretendre-ho en " L'Impenitent". (A aquestes cròniques se'ls nota frescor i espontanietat. Són Bertrana pur,del començament a la fi.

Prudenci Bertrana collaborà també a algunes revistes i periòdics,entre altres, al "Poble Català" i a " Ibèria". Així aconseguia d'afegir algunes pessetes al migrat sou que rebia d'Antoni Lopez.

La revista " Ibèria", que administrava i dirigia Claudi Ametlla,tenia per missió defensar la causa dels aliats durant la guerra del Catorze al divuit. Hi collaboraven també Antoni Rovira i Virgili,Romà Jori,Alexandre

Plana,Eugeni Xammar, Marius Aguilar i el gran dibuixant i també periodista, "Apa".

Prudenci Bertrana s'entenia molt bé amb el director i els redactors de " Ibèria". Anys després,quan la revista havia deixar d'existir,encara en parlava amb un cert goig, i també amb recança.

A Prudenci Bertrana li costà molt adaptar-se a la vida ciutadana. Potser no s'hi va adaptar mai del tot . Enyorava Girona i els amics que hi va deixar-hi. Enyorava el camp, on ja no podia anar perquè la feina,els mals de cap domèstics i professionals i la manca de recursos, no li ho permetien.

Una de les coses que més el feia sofrir - ho ha deixat ben palesat en la novella" L'Impenitent" - era el tracte amb intel·lectuals (ell els anomena així, i jo li ho respecto), reunits en tertúlia. La indiferència que mostraven envers les coses naturals i senzilles,la hipocresia,la suficiència i la petulància que palesaven en festes que prenien en cafès i converses, el posaven de mal humor.

Aquest sentiment d'antipatia i fins d'hostilitat,que Bertrana sentia envers alguns dels seus propis companys de redacció i que no dissimulava ni per mi molt, provocaven també l'antipatia i l'hostilitat dels altres envers ell.

Quan algun dels seus amics; Marius Aguilar o Claudi Ametlla,l'emmenaven, gairebé per força,a alguna d'aquelles reunions,Bertrana servava un posat sorrut i callava. Escoltava com els altres criticaven tota mena de literatures nacionals i estrangeres,amb una seguretat d'ells mateixos esborronadora. " Semblava", diu Bertrana," en l'Impenitent" que possessin, per dret sagrat, la veritat única i inapel·lable. "

En algunes pàgines de l'esmentada novella,el lector s'adona sense dificultat ,del sofriment de l'autor. Es com si el mastegués.

Diu Bertrana,prlant del seu protagonista,Innocenci Aspriu(L'pegeix, Prudenci Bertrana) "¿Com reeixir,com triomfar enmig de tanta exigència,de

tanta severitat?"

En escriure aquestes paraules, Bertrana semblava dubtar de la importància literària dels seus herois: camperols i carboners, dels paisatges inoblidables de la seva amada Girona, amb els seus vells carrers i les seves inefables rodalies, i l'Empordà on havia passat, en companyia del seu cosí Vadó, del gos i de l'escopeta, les hores més pures, més benaurades de la seva joventut. Tots aquells records i aquelles enyorances anaven a servir de tema a les seves obres futures. Com emprendre-les i endagar-les sense l'encoratjament d'aquests companys de lletres, indiferents a la seva personalitat, que ni tan sols el veien, arrupit a la seva cadira, sense gosar a penes respirar, silenciós, acovardit?

D'aquesta existència turmentada i dolorosa, clapejada de dolços records, havien de sortir " Proses Bàrbares", " El meu amic Pellini i altres contes", "Els Herois", "La lloca de la vídua" i algunes cròniques amarades de recança, de dolorosa ironia, d'entendriment envers ~~els humils, sobretot plantes i animals~~ algun company rustic o alguna bèstia humil.

Prudenci Bertrana, en oir els seus companys de tertúlia parlar de literatura i de literats, sentia la temptació d'anar-se'n de puntetes, de fugir per sempre d'aquella petulància ~~de botxins~~, d'estiracordetes, de botxins.

Per aquest i per altres motius, igualment dolorosos, Prudenci Bertrana començava a odiar la ciutat que no acabava d'assimilar, de la qual s'havia malfiat sempre. El seu pensament i el seu cor se n'anaven devers els paisatges deserts, devers els homes simples i naturals, devers els animals innocents, víctimes, com ell, de la indiferència i de la crueltat de la urbs.

En el seu maldar malmirrós, anant de la redacció a la imprenta pels carrers ombrius, bruts i pudents del barri cinquè; en les seves passejades malenconiques pel Parc de la Ciutadella, per la Muntanya de Montjuich, en companyia de la Menuda, Prudenci Bertrana, avisat observador, minuciós detallista dels homes, dels animals i de les coses, anava gestant la seva obra literària.

*

E L S F I L L S

Els dos predestinats.

Dels amors humans de Prudenci Bertrana, el més sòlid, el més profund va ésser, sens cap mena de dubte, l'amor a la família: mare, esposa, fills. Amb el pare discrepava en tot. Devia respectar-lo sempre, admirar-lo a estones, amar-lo, potser mai.

L'amor a la mare va perfumar tendrament, dolorosament, tota la seva infància. L'amor a la promesa, que fou més tard l'esposa, il·luminà les seves adolescència i joventut. L'amor als fills va omplir sentimentalment tota la seva vida d'home, amarant-la de les joies més pures, més lluminoses, dels sofriments més ~~incurables~~ intensos.

Quatre fills! Amb quina emoció pronunciava, ell, aquestes dues paraules: Quatre fills! un noi i tres noies. Tots diferents en fesomies i caràcters, quatre intel·ligències, quatre temperaments.

Bertrana els estimava tots amb una tendresa infinita, amb una vigilància constant i exagerada de llur salut. La pallidesa de les galtes, el ritme poc o molt agitat de la respiració o el posat abtut de qualsevol d'ells, era motiu de preocupació i fins d'angoixa per a Bertrana. Preocupació i angoixa que no tenia cura de dissimular i feien més penoses les hores del malalt a qui marejava a preguntes, bo i prenent-li el pols i posant-li la mà al front per veure si tenia febre. Neus Salazar descobria al mateix temps que ell, probablement abans, els símptomes alarmants de qualsevol malaltia. Li tocava cercar-hi remei, dissimular la seva inquietud, consolar i encoratjar el seu marit, la cara llarga del qual, acompanyada de mirades tètriques, de sospirs llastimosos i fins de llàgrimes, segons la gravetat del cas, feien la situació més penosa.

A casa, tothom dissimulava i amagava tot el que pogués preocupar i afectar Prudenci Bertrana. El mal havia d'ésser ja difícil de dissimular per què

ell el descobrís. Sempre era el darrer a assabentar-se'n.

En aquella llar on la malaltia i la mort feien sovint estada, ja desde molt petits, els quatre fills del matrimoni Bertrana-Salazar havien après a servar secrets els sofriments i preocupacions. D'aquestes preocupacions i sofriments, sobretot dels morals, que eren els més dissimulables, Prudenci Bertrana no en sabia res. La seva sensibilitat exagerada i malaltissa feia que mai cap dels seus fills no s'atansés a cercar-hi ni ajuda ni conhort. D'aquestes tasques se n'encarregava la mare, coratjosa i soferta. Ella no es queixava mai. Posseïa una capacitat de sofriment considerable. Podia prescindir del que sentia ella mateixa per a comprendre i remeiar el sofriment dels altres.

Quan les noies foren més grans, la mare acudia a elles en cerca de consell i ajuda. Les havia educades sense vanitat ni prejudicis, modestes, comprensives, feinejadores. Una d'elles era dolça i abnegada, discreta i humil. L'altra decidida, rebel, independent, imaginativa. La primera era el veritable suport de la mare. Sempre silenciosa, sempre al seu costat. Ajudava a les feines domèstiques, feia de mainadera de la Menuda. Era bonica i atraient, assenyada i pietosa. Va passar per la vida com una ombra amable, i va morir sobtadament, a vint anys. Sembla que sofria d'una lesió cardíaca, però mai no se n'havia queixat. Prudenci Bertrana, en la seva novel·la autobiogràfica, "L'Impenitent", descriu amb tota mena de detalls, deformant lleugerament els fets, la mort d'aquesta filla. Es una de les pàgines més penosament patètiques de l'obra.

També descriu la malaltia i la mort del noi. Però ho fa com si fos el fill d'un company de redacció, anomenat Bru. ~~Sembla com si el novel·lista no gosés acumular tantes calamitats damunt d'un sol personatge, el malaurat protagonista: 331 pàgines de fracassos professionals, estats neuròtics, malalties i morts~~

Heribert Bertrana, l'únic fill mascle del meu biografiat, com ja he esmentat

en un altre capítol, posseïa una bellesa quasi sobrenatural, massa angèlica per a un noi. Era un poc aturat i afeccionat a jocs tranquils. Servava sempre un posat d'astorament, com si esperés alguna catàstrofe. No li agradava l'estudi. Portava males notes del col·legi i els pares s'afligien, el renyaven. Ell callava, però no es corregia. Fins que varen decidir posar-lo a pensió, en un col·legi de religiosos, per veure si aprenia més. El Pensionat era a Mataró i els pares anaven sovint a veure'l. El noi seguia desaplicat, indiferent a tot el que fos estudi, sempre amb aquell posat passiu i aquell mirar i somriure tan suaus i tristos. Creixia molt i es movia amb desaire i llanguiment. A tretze anys, era força més alt que el seu pare. Aquest era de mitjana estatura, vigorós i musclat. El noi passava les vacances a Barcelona i, al setembre, tornava al pensionat. A mig curs els religiosos varen escriure que el noi estava malalt. Prudenci Bertrana anà a cercar-lo. Cada tarda li pujava la febre, però no li feia mal. (Més tard Bertrana, en la seva desesperació, es va imaginar que, en visitar-lo de franc, el metge no havia posat prou interès a la malaltia) El noi va ésser sotmès a una dieta absoluta. Al principi no feia més que demanar menjar. Deia que es moria de gana. Amb la natural recança, els pares li negaven l'aliment. La febre era cada dia més alta: de trenta nou a quaranta graus, en vesprejar. El malalt tossia molt, s'anava abandonant a una mena d'apatia. Ja no demanava menjar. Quan li posaven el termòmetre s'aspavilava una mica per a preguntar:" Quants?" La mare, o la germana que l'assitia en aquell moment, procurava amagar-li la xifra exacta. El noi es tranquil·litzava i tornava a ensopir-se. Li feien seguir el tractament prescrit per aquell metge, amic, encara que ja començaven a malfiar-se'n. Fins que en varen cridar un altre. Aquest declarà, sense embuts, que el noi tenia una tuberculosi pulmonar molt avançada. L'havien cridat massa tard. Va aconsellar molt d'aliment i molt repòs. Era, digué, el sol medi d'allargar-li un poc la vida. Però el malalt ja no tenia gana. Menjava poc, i per força. En l'endemig seguia creixent. Quan s'aixecava

del llit semblava un ~~fantasma~~ espectre. Inversemblantment prim, i tan blanc com els llençols que l'embolcallaven ;tot ell era ulls i cabellera.

De sobte, va començar a demanar que el deixessin anar a Girona. S'hi posaria bo/"~~Aquí m'hi moriré~~ N'estava segur. Els pares i les germanes(llavors, encara ~~en tenia tres~~ n'hi havia tres) varen tractar de dissuadir-le'n. Però ell s'hi obstinava."Aquí m'hi moriré. Deixeu-m'hi anar!"

No gosaren negar-li aquell últim goig. El portaren a casa dels seus avis materns, a La Rodona de Santa Eugènia, a la casa que havia estat de Josep Bertrana. No era un lloc apropiat per a un tuberculós, però tampoc no era malsà. L'instal·laren en la millor habitació de l'apartament, la que tenia ~~tres~~ dues finestres a la carretera(Recordem que, per una d'aquestes mateixen finestres, Prudenci Bertrana infant aferrat a la seva plorosa mare, esperava inútilment Josep Bertrana, certes nits d'hivern.) Eufèmia Salazar, tia materna del malalt, tan marassa com la pròpia mare dels seus nebots, en tenia cura. Els primers dies d'ésser a Girona, Heribert semblava refer-se. Menjava una mica més i estava més animat. Però no era sinó l'ilusió de la millora. Aviat tornà a decaure. La febre no baixava i el malalt seguia tossint sovint. Havia perdut l'esperança de guarir-se. Parlava de morir. De tant en tant demanava a Eufèmia Salazar: " Oi, tieta, que m'enterrareu al cementiri de Santa Eugènia? Es tan bonic!. El de Barcelona és massa gran massa lluny de casa. Mai no m'hi vindríeu a veure." Ho deia tranquil·lament, sense cap mena d'angúnia, com si la vida no tingués cap encís per a ell.

En morir, amb prou feines tenia quinze anys .En feia pocs, que els Bertrana vivien a Barcelona. La pèrdua del noi, seguida de prop per la d'una de les noies, la silenciosa i feinejadora Helèna, semblava confirmar, a Bertrana, allò que sempre havia sospitat .Qua, a Barcelona, l'esperaven tota mena de calamitats i desastres. La urbs era un monstre inhumà, devorador de fills i d'illusions, engendrador d'homes mentiders, ambiciosos, egoistes. Bertrana s'hi sentia perdut, solitari, ofegat en lluites estèrils. Estava convençut que ell sol era el responsable de la mort dels seus dos fills." Si hagués seguit els estudis d'enginyer

industrial,es deia,potser ara seria director d'una fàbrica o,al menys, guanyaria un bon sou, hauria pogut alimentar com calia els meus fills,procurarlos aires sans i evitar que se'm morissin."

Obsessionat per aquesta idea, caigué en una forta depressió, Plegà d'escriure. Els papers i la ploma li causaven horror. Ni l'esposa ni les dues filles que li restaven no podien consolar-lo. Va haver de deixar "L'Esquella de la Torratxa" i "La Campana de Gràcia". Els seus silences lúgubres,les seves cares llargues,les seves llàgrimes incontenibles,el feien inepte a la feina que Antoni Lopez li havia encomanat. No sé si l'editor va acomiadarlo o si ell va deixar d'anar-hi,simplement. S'havia quedat sensa feina.

La Menuda també no gastava massa salut. La coratjosa Neus Salazar,es consacrà a tenir cura de tots dos. No oblidava els fillets morts.No els oblidaria mai més. Aquella ombra luctuosa es projectaria damunt tota la resta de la seva vida. Però no plorava. No es queixava. No en parlava.

Una vegada més,els excellents amics de Prudenci Bertrana acudiren en socors del malaurat pare i admirat escriptor. Xavier Montsalvatege li procurà un recès hospitalari al peu del Montseny. En aquell ambient sanitós,pagesívol,quiet, pare i filla recobraven les forces a poc a poc.

En l'endemig l'altra filla,havia començat a guanyar el pa de la família, a Barcelona, on restà sola en el pis de la Plaça del Rei. Tocava el violoncel. Formava part d'una petita orquestra. Es produïa cada nit en un café. El diumenge al matí, anava a portar la setmanada als pares. Aquest foren durant un quan temps. els únics ingressos de la famili Bertrana, ~~Neus Salazar tornava a fer miracles d'economia domèstica.~~ Neus Salazar tornava a fer miracles d'economia domèstica.

Bertrana s'anava refent. El temps esmorteïa les ferides causades per la mort dels dos fills.

Alguns mesos després,l'escriptor tornava a la brega literària.

&

La Cabreta

Aquest era el nom que Prudenci Bertrana donava a una de les seves filles. Aquesta noia havia heredat la forta constitució del pare i també el seu amor a la naturalesa. Li agradava trescar per les muntanyes,(d'aquí el nom de "Cabretà"), enfilar-se als llocs perillosos,vorejar precipicis...No coneixia el cansament ni el vertígen . Era capaç de caminar hores i més hores amb el mateix dalit. En companyia del seu pare, ~~havia~~ havia arribat a fer fins a trenta quilòmetres a peu, en un sol dia.

Bertrana es sentia orgullós d'aquesta filla. Era alegre i decidida. No els havia mai donat cap maldecap per la seva salut. Sens dubte era per aquest motiu que Prudenci Bertrana es mostrava envers ella menys solícit i molt més sever que amb els altres. El que perdonava a qualsevol dels fills,no ho hauria perdonat a "La Cabreta" Quan descobria una entremaliadura,anava de dret a ella. Li feia un crit o li ventava plantofada sense escatir qui l'havia feta.

" La Cabreta" tirava per escriptora. Contràriament al que la lògica pot fer creure,la noia no escrivia per esperit d'imitació. Goso a dir que va començar abans que el seu pare. Ell va començar quan tenia prop de quaranta anys, Ella encara no en tenia deu i, amb prou feines sabia escriure en un cartipàs, quan va composar un poema patriòtic. Començava així:" Catalunya,pàtria meva, qui són els teus enemics?"(L'enemic era segurament l'àvia materna,castellana de soca i arrel, que no va dir ni comprendre un sol mot de català en la seva vida. La devia haver renyada perquè parlava en català amb la minyona. A aquest reny va desvetllar la catalanitat de la seva. S'havia tancat a la comuna i, agenollada a terra,fent servir el seient,de taula,escriví amb un mal llapis ,en una fulla de llibreta, la seva primera composició.

En aquella casa s'encoratjaven poc les precocitats i proeses dels menuts. La vida era massa difícil, i la mainada era educada amb una austera severitat.

El vers de "La Cabreta" era un pur esplai sentimental. L'autora no el va mostrar a ningú (No crec que tinguem que deplorar-ho) Algun temps després escrivia un conte. El mostrà al seu pare. Prudenci Bertrana el llegí i el va desaprovar. Acusà a la nena de plagi i li prohibí que seguís escrivint. Ella, desillusionada i ferida, es féu un tip de plorar d'amagat de tothom. No era veritat que hagués copiat el conte. Li havien inspirat uns llocs i uns pollets, mentre estiuejava al Mas Espriu, de l'Esparra, amb la família. Com que sentia una autèntica vocació d'escriptora, continuà escrivint, però ja no ho ensenyà a ningú més. Tenia por que la renyessin. Composava contes, impressions personals i fins una novel·la filosòfico-sentimental escrita en castellà i en primera persona. Es titulava: "Yo". Per a no enutjar el seu pare, ho amagava tot en el calaix d'un vell cosidor. Més tard, quan "La Cabreta" se'n va anar a estudiar a Suïssa, la mare va donar el moble a una minyona i tota aquella literatura jovençana va anar a raure Déu sap on. (Repeteixo que no crec que es perdés gran cosa.) El més curiós d'aquest detall és la coincidència d'haver triat, per a la seva primera novel·la, escrita abans dels quinze anys, el títol: "Yo" el mateix que trià Prudenci Bertrana alguns anys després, quan en tenia ja uns cinquanta, per a les momòries d'un metge filòsof: "JO!"

Prudenci Bertrana no havia volgut que la seva filla es dediqués a la literatura. Li féu estudiar música. Ella va haver d'esperar encara alguns anys perquè el pare li permetés escriure. Des del Alps Bernesos, on havia anat a treballar, li enviava llargues lletres. Prudenci Bertrana s'hi entusiasmà, li encoratjà a dedicar-se a la literatura. Es a dir, va fer exactament el contrari del que havia fet quinze any abans. Pare i filla eren els millors amics del món. S'entenien en la majoria dels punts, ètics

i estètics i res no els abellia més que passar l'estona plegats. Quan Prudenci Bertrana feia de crític teatral, a "La Veu de Catalunya", pare i filla solien anar al teatre junts. En tornar, xerraven interminablement a la cuina, on havien anat a escalfar-se un bol de llet. Durant els entreactes, Bertrana havia escoltat en silenci, els comentaris dels altres crítics amb els quals rara vegada estava d'acord. En arribar a casa, sorgién els comentaris abundants i sincers, sovint apassionats, entre pare i filla. Aquesta posseïa un esperit crític molt agut i, en parlar lliurement amb ella, Prudenci Bertrana es sentia feliç. S'estaven drets a la cuina fins a la matinada, comentant, discutint. A tots dos els agradava recitar fragments de "Don Juan Tenorio", de "Don ALvaro" de " El gran Galeoto" i altres drames troculents. Imitaven la veu enfàtica i grandiloqüent dels grans actors i també ~~llurs~~ gestes. Després de la mort de l'avi Salazar la vidua i la filla soltera ~~L'àvia i la tia Salazar~~ havien anat a viure amb els Bertrana, a Barcelona. I, junt amb Neus Salazar i la Menuda, i a voltes també algun amic íntim de la família, ~~xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx~~ assitien a aquestes escenes. Prudenci Bertrana i la seva filla gran, armats de bastons a guisa d'espases, simulaven terribles combats entre dos enemics. Mentre ho feien, parlaven d'honor ofès, d'enemistats i d'odis eterns, improvisant o recordant les paraules dels autors clàssics. ~~de manchas que limpian~~, etc, ~~etc.~~ ~~L'àvia s'hi posava seriosa~~ com si la cosa anès de debó. La mare i la tia reien i aplaudien. L'avia ho escoltava amb serietat ~~menia en sèrio~~ La Menuda també s'hi engrescava. Sentia una gran admiració devers la seva germana gran, la vitalitat i l'eloquència de la qual li semblaven inimitables. ~~El seu pare l'estimava infinitament, acassionadament però el seu millor company era l'altra.~~ Quan ~~pare i filla~~ Bertrana i "la Cabreta" estaven sols, fent xerinola, hom els hauria pres per dos vailets entremaliats. A voltes, quan alguna persona de la família s'acostava, Prudenci Bertrana deia a la seva filla, arronçant el cap entre les espatlles i posant-se el dit prop del nas: "Calla, calla, que venen els grans.

La Menuda

Prudenci Bertrana havia estat anomenat mestre de dibuix d'una de les escoles de l'Ajuntament, la del Parc de Montjuich. En aquest nomenament hi havia intervingut el regidor Ignasi Iglesies, llavors conseller de la ciutat. El sou havia d'ésser de vint-i-cinc duros mensuals però, en demanar-ho, Ignasi Iglesies s'equivocà de càlculs i demanà mil pessetes l'any. Ni ell ni Bertrana no havien comprès que aquesta quantitat representava força menys de cent vint-i-cinc pessetes cada mes. Però, com ja he dit en un altre lloc d'aquesta biografia, Prudenci Bertrana no havia comprès mai la diferència que hi havia entre el poder adquisitiu d'un duro i d'una pesseta. De moment considerà aquest nomenament com una ganga de les grosses i es disposà a fer, honradament, el seu treball de mestre de dibuix. Cada dia, avent dinat, anava a Montjuic, No agafava mai el tramvia. El trajecte de la Plaça d'Urquinaona fins a mitja alçada de la muntanya, Rondes i Paral·lel enllà li servia de passeig i li procurava temes per a els "Impromptus" que llavors publicava a "La Veu de Catalunya".

A l'Escola del Bosc, la lliçó de dibuix era sovint donada a l'aire lliure. Mestre i alumnes gaudien de la visió dels arbres i del cant dels ocells. En aquella benemèrita institució, admirablement dirigida per Donya Rosa Sensat de Ferrer, Bertrana era apreciat i estimat pels grans i pels xics. Ell, l'etern sentimental, voltat d'aquella comprensió i afecte, es sentia com el peix a l'aigua. Si no feia mal temps, hi emmenava la Menuda. Amics i coneguts de Barcelona els havien vist, sovint, caminar a poc a poc d'Urquinaona a Margarit, agafats per la mà. I tots ells havien pogut notar l'expressió de beatífica benaurança que amarava el rostre de Bertrana. Estava profundament enamorat de la seva filla xica. Res al món no li era més plaent que passejar amb ella tot fent petar la xerrada. Era una noieta bonica, discreta, intel·ligent i afectuosa. Després de la mort d'Heribert i d'Helena, tota la tendresa paternal de l'escriptor s'havia concentrat en la Menuda. L'altra filla, ja de molt jove, s'havia emancipat. Seguia estudis a l'estranger.

S

Se'ls pagava fent de violoncel·lista. Passava moltes temporades fore.

La família Bertrana vivia llavors uns anys de relativa tranquil·litat. Prudenci col·laborava a "La Publicitat" i a "La Veu de Catalunya". Escrivia i publicava llibres, amb èxit. Neus Salazar seguia éssent un prodigi d'economia domèstica, administrdora excel·lent, hàbil i inlassable cosidora. L'àvia Salazar ja era morta. Eufèmia Salazar ajudava i secundava en tot la seva germana, per la que sentia un veritable culte. Prudenci Bertrana lliurava tot el que guanyava, a la seva muller. No havia adquirit cap vici nou. Conservava però l'antic, el de fumar en pipa. (No puc precisar en quin moment adoptà la pipa abandonant els cigarrets) Sovint no portava a sobre ni els cèntims que li calien per a comprar tabac. Havia de demanar-los a Neus.

Però la relativa felicitat de la família es veia sovint alterada per la manca de salut de la Menuda. Per a conseguir que s'enfortís, els Bertrana, aconsellats per algun metge amic, feien llargues estades a la Costa. Als setze o disset anys, a Cèlia Bertrana se li declarà una tuberculosi, com al seu germà. Neus i Eufèmia Salazar se n'anaren a viure a Puigcerdà amb la malalta. Bertrana restava sol a Barcelona, amb l'ànim ben deprimit. L'altra filla, vivia llavors a la Polinèsia i el pobre pare veia esfondrar-se, una volta més, el goig de la paternitat.

Cèlia no s'acabava de guarir. I Bertrana, ja no vivia sinó per a observar amb desfici els progressos i els retrocessos de la malaltia. Finalment, després de llarga estada a la muntanya i d'un exàmen mèdic ben minuciós, el metge declarà que la noia estava guarida.

En l'endemig, la filla gran anuncià la seva formada i, mentre esperaven el seu desembarc, a Marsella, Cèlia es va refredar i recaigué. La seva germana arribava per a assitir a la seva lenta decadència. Encara la va acompanyar a casa del doctor Sayé. Però era massa tard. El diagnòstic fou terrible. Cèlia estava perduda. Tenia dinou anys. Era la tercera de la família que anava a abandonar per sempre els pobres pares. El quadre era desolador. Les dones feien el cor fort, dissimulaven l'angoixa que sentien. Prudenci Bertrana s'abandonà a la desesperació. No escrivia, no menjava, no dormia. Plorava com un infant davant la

família, impotent a consolar-lo. Cèlia, suau i resignada, anava apagant-se.

Fou pel març del 1931 quan Prudenci Bertrana visqué la tràgedia més gran de la seva vida. La seva adorada Menuda, la preferida dels quatre fills, la darrera que li restava dins la llar, l'havia abandonat per a sempre.

Prudenci Bertrana impenitent.

Prudenci Bertrana comença a escriure "L'Impenitent", darrer volum de la seva trilogia autobiogràfica, durant la guerra d'Espanya. ~~Es sent envellit, i las. No solament desenganyat del goig de la vida,~~ ~~Escriu~~ la novella és un plany interminable ~~dedicat a~~ on s'expressen la seva rancunia a la urbs i el dolor per la desaparició dels seus tres fills i la nova absència de la darrera que li resta, ~~sinó per l'ensi~~ Bertrana es sent envellit i las ~~siada de la cultura a Catalanya, lliurada a una guerra fratricida i al domini d'uns bàrbars.~~

En aquest deplorable estat d'esperit l'escriptor emprèn la seva darrera obra. En començar-la es proposa, evidentment, descriure sense estalviar-hi cap detall, els drames més punyents de la seva vida, amb l'esperança de lliurar-se d'un pes que l'ofega, d'una obsessió que el persegueix o, simplement, com tot escriptor sincer, fer do de les seves experiències personals, amargues o reconfortants, als seus lectors. A mig escriure la novella, sent una mena de pudor que l'obliga a renunciar a la paternitat del noi, com si l'autor no tingués dret a acumular aquell excés de sofrença damunt del protagonista. En l'endemig va preparant el terreny per a descriure la més gran de les seves tragèdies: la malaltia i mort de la Menuda. Però s'atura novament. El lector s'adona que l'autor parla, ara i adés, de la poca salut d'Angelina(llegiu Cèlia) A un cert moment del relat, abandona aquest personatge com si ja manqués d'interès. Però no és l'interès el que falla, sinó el coratge de l'escriptor. En aquesta obra, dolorosa i obsessiva, Prudenci Bertrana volia tornar a engendrar els seus quatre fills, fer-los reviure amb la seva ploma. Aquesta ploma els descriu pacientment, no hi estalvia cap detall, fins i tot l'enterrament d'Anna Maria(llegiu Elena) i, més tard, la malaltia i mort d'Heribert. Quan arriba el moment de descriure els sofriments i la desaparició de la seva adorada Menuda, l'escriptor vacil·la, lluita amb el seu propi sofriment, torna a insinuar el drama, el reviu

en tota la seva intensitat . La ploma se li atura,sent com la mà li tremola, com el pit se li omple de sanglots i les llàgrimes li entelen la vista.Un cop,dos cops, quants cops encara? Es sent vençut,renuncia a descriure la llarga agonia i la mort de la seva filla amada. No en parla més. I així arribem a la darrera pàgina del darrer libre de Bertrana, que és com arribar al punt final d'una vida. L'autor trasllada el seu protagonista a l'ampla plana de l'Alt Empordà. Innocenci Aspriu, més que mai Prudenci Bertrana,va en cerca de la seva esposa a l'estació de Sant Miquel de Fluvià . Camina sense presses, assaborint una volta més, tot l'encís del camp solitari. S'atura a reposar en un marge i allí va a fraure, també, un altre caminant. Li demana una informació local. Parlen una estona. I, tot d'una, el vell descobreix que el jove és un aprenent de literat. S'ha declarat gran admirador i deixeble seu. Aquest paràgraf resumeix un dels darrers anhels de la vida de l'escriptor: Esser llegit per les generacions futures, commoure-les amb la seva prosa i fer que estimin la naturalesa i els seus rústecs herois: camperols,traginers,carboners i peladors, i també els humils animals, víctimes de la crueltat dels homes.

L'esposa de l'Aspriu no arriba, i ell se'n retorna a Sant Pere Pescador pels corriols dels sembrats. En penetrar en la seva cambra, el primer que fa es contemplar els retrats de les filles(No oblideu que Innocenci Aspriu no té cap noi). No diu que siguin mortes. Ens assabenta que, davant d'aquelles fotografies, com si fossin imatges d'un altar, hi ha tothora flors camperoles.Els ulls de les filles pbsessionen el pobre pare. Creu llegir-hi una tímida acusació. Es pregunta si no seria just ofrenar-los, en desgreuge, totes les obres d'ell, cremant-les i esventant-ne les cendres. Fa un sondeig mental,profund,minuciós i desesperat de la seva ànima.Descobreix amb horror,que és una ànima impenitent. Això vol dir que Prudenci Bertrana, malgrat les morts i les absències, no es penedeix d'haver triat la literatura com a professió. "Però avui," escriu," els ulls d'Anna-Maria i d'Angelina(llegiu Helena i Cèlia) s'han

endolcit"" Llur esguard és el de sempre, Ve de lluny,trist i amorós,suavitzat altrament, per un lleu matís de clemència."

Aquestes són les darreres línies de" L'Impenitent". Ens duen la certesa absoluta del darrer pensament de Bertrana: l'inguarible enyorança dels seus fills.

&

Aquest pare de quatre fills arriba a la vellesa amb la llar ~~[illegible]~~ ~~solitària~~, plena d'absències dolorosas cap d'~~ells~~ els quatre fills no es troba allí per ~~alegrar~~ acompanyar i els últims anys de la seva vida. En la seva inquietud enyorança en la seva desesperació Prudenci Bertrana es refugia més que mai en la literatura. Escriu "L'Impenitent" darrer volum de la seva trilogia autobiogràfica. Es disposa a reviure i a descriure els drames mes punyents de la seva vida, sem dubte amb l'esperança de lliurar-se poe o molt d'aquella feixuguesa que l'ofega, d'aquella obsessió que el persegueix. Es una de les seves obres més vaillant, més dolorosa. potser menys reeixida. Sembla com si en ella aquell pare inconsolable volgués tornar a engendrar els seus quatre fills, un cop més, fer-los reviure amb la seva ploma i gaudir d'aquella amorosa companyia. A mig camí li'n manca el coratge. Neda sense timó en un mar d'amarguesa. Va a la deriva per aquestes aigues tempestejades ~~[illegible]~~ ~~aigues~~ ~~[illegible]~~ ~~tempestejades~~ per la malaltia i la mort. El pare s'hi ha llençat sense temença, l'escriptor ~~vacilla~~, s'hi estanca: el lector superficial o poe avisat troba en aquesta darrera novel·la de Bertrana una manca d'unitat i un excès de dramatisme, comprenent-ho, encara que je embrancat en el tema l'autor vol fer concessions al públic. Tem que si descriu detalladament i tal i com en tenia el propòsit en començar, les malalties i la mort dels seus tres fills i les absències de l'único que viu encara, la novella resulti massa patética

Bertrana vol trobar un terme mig entre el seu desig de lliurar ~~se en ànima i intelecte~~ la seva ploma ~~al~~ a la ~~dolorosa~~ tràgica realitat i la verossimilitat mes equilibrada ~~d'uns~~ dels drames ~~que ell ha viscut~~ que el seu personatge central ~~ha viscut~~ Innocenci Arpin (llegui Prudenci Bertrana) ha viscut. No voldria renunciar a descriure la malaltia i la mort de cada un dels seus fills i a força de torturar la seva imaginació arriba a solucionar no amb aquesta estranya compromissió: renunciant literariament a la paternitat d'Heribert. Descriu la seva malaltia i la seva mort com a fill d'un company de redacció del protagonista. Però ell sap que està parlant del seu propi fill, i coratjosament dolorosament no negligeix cap detall d'aquella agonia.

Quan es tracta d'Anna-Maria (llegui Elena) Bertrana burja despietadament en la seva pròpia ferida, no descuida ni el mes petit detall d'aquella mort sobtada i fins i tot detalla l'enterrament que ell presidia, el qual, ni els anys, ni els dolors novelles no li han fet oblidar. Però quan arriba el moment de descriure la decadència i la mort de la seva adorada Menuda l'escriptor s'alura impotent. Lluita amb el ~~seu propi~~ un sofriment intolerable. Vol i no pot decidir-se a escriure la tragèdia mes gran de la seva vida. La ploma se li alura sent com la seva mà tremola com el pit se li omple de sanglots i els ulls de llàgrimes.

Torna a ~~probar~~ agafar. engrapar la ploma, torna a probar

un cop, dos cops. Quants cops encara? 81 D
tots ell ho sap. Es sent vençut, renuncia a des-
crure la llarga agonia i la mort de la seva filla
amada, tant lúcida que fins l'últim moment va
seguir els progressos de la malalti- i en sentir que comença
l'agonia, va dir en els seus familiar "tinc fred,
molt fred i aquest és el fred de la mort"
Bertrana mentre escriu "Lo Impenitent"
i creu encara que tindrà el cortge de descrure
la ~~tragèdia de~~ malalti- d'mort d'Angelina (llegeix l'Elia)
insinua la manera de salut i el temperament
delicat de la ~~s~~ filla xica d'Innocenci Aspiri. I,
sense que el lector pugui explicar perquè, l'autor
abandona el seu personatge. No en parla més.
Ara jà sabem perquè.

Bertrana ~~Ar~~ revoca ara i adés la poca salut 81 C
de l'Angelina (llegeix l'Elia). A un cert mo-
ment del relat, abandona aquest personatge
com si jà manguès d'interès. Però no és l'in-
teres el que decau sinó l'ànim del novel-
lista. Quan s'acosta el moment de des-
crure ~~es suprimeix~~ la decadència i la
desaparició de la seva adorada menuda
l'escriptor vacil-la, s'esmuny, renuncia

E L S A M I C S

Els de Girona

A la dissort econòmica i sentimental de l'escriptor es barreja, ara i adès, el miracle de l'amistat. Tot el llarg d'aquesta existència difícil i dolorosa i en els seus moments més dramàtics, sorgeixen homes i dones de cor, capaços de comprendre, amar i ajudar, moralment i materialment, Prudenci Bertrana. Aquest home tímid, esquerp, curt de paraula i sobrer de sinceritat, amb prou motius per a no estar massa bon humor, posseeix en canvi un encís especial que atrau a la poca gent que el comprèn. Es incapaç d'afalagar a ningú ni de dissimular el que no li agrada. No coneix ni desitja conèixer cap d'aquells trucs i regles socials que converteixen un home, poc culte i perfectament mediocre, en un home brillant; un home aspre i geniüt, en un home amable. En una societat civilitzada i intellectualitzada, els components de la qual semblen saber-ho tot i no dubtar del que s'ha de dir o de fer en el moment precís que s'ha de fer o de dir, Prudenci Bertrana es sent perdut. No brilla mai per la seva conversa i, encara menys, per la seva rèplica fàcil i oportuna. Això no vol dir que el que els altres fan i diuen el deixi indiferent. Al contrari. Ho escolta tot i ho sent tot, però no sap o no vol exteriorizar les seves reaccions. En canvi, quan es troba voltat de veritables amics i, encara millor, voltat de dos o tres d'aquests amics, esdevé conversador atractiu, brillant, d'una ironia plàcida, i fins facecióS i rialler.

Els que l'han tractat íntimament ho saben, i els pocs que encara viuen us ho confirmarien si els ho demanéssiu. Els seus temes preferits són les seves aventures cinegètiques, les fetes i dites dels seus companys de cacera, homes rústecs de L'Esparra o de Sant Pere Pescador; les gestes i els fracassos dels gossos perdiguers, els drames de les perdius i de les llebres.

Els seus millors amics (no vull dir els més afectuosos i comprensius ni els més generosos, sinó els més íntimament lligats a una certa època de la seva vida, particularment transcendent), són els de Girona: Carles Rahola, Xavier Montsalvatge, els germans Viver, Miquel de Palol i Rafael Masó. (Els l'acompan i potser algun altre que no recordo)

yen i l'ajuden en els moments més dramàticament perillosos:quan perd l'heretat i totes les seves il·lusions de bosquerol decidit a no amar ni servir cap altra divinitat que la Mare Naturalesa. En aquesta tremenda devallada que converteix el propietari rural en home arruïnat, sense ofici ni benefici, aquest grup d'amics, el salva, potser, d'una catàstrofe. Ells l'ajuden a descobrir i a afermar la seva vocació d'escriptor; l'ajuden, també, a ocupar pràcticament les seves facultats de pintor i a guanyar el pa de la família. L'orienten, l'encoratgen en els moments d'indecisió, de vacil·lació artística i literària.

En sortir de Girona, Bertrana perd, no solament la comunió diària amb la incomparable Seu i el barri antic, la visió de la Vall de Sant Daniel i de les Pedreres, amarades de poesia, sinó la freqüentació d'aquest grup d'amics, companys també de romiatges romàntics, de divagacions infinites, pedrera de futures narracions literàries.

L'amistat amb Santiago Rossinyol i amb Diego Ruiz, també pertanyents a aquesta gironina, quan Prudenci Bertrana era encara jove. De la del gran humorista i excel·lent pintor de jardins, no pot Bertrana gaudir-ne massa. Rossinyol és un inquiet, un viatger constant. Avui és a Girona, demà a Paris; ahir era a Barcelona, demà serà a Madrid o a Aranjuez.

De Diego Ruiz ~~en pot gaudir més temps Prudenci Bertrana.~~ Ocupa el càrrec de director d'un asili d'alienats prop de Girona. Bertrana l'interessa de seguida. ~~Són lligats íntimament. Diego Ruiz també interessa Bertrana.~~ Diego Ruiz també interessa Bertrana. La personalitat extraordinària del metge-filòsof, amb la seva original intel·ligència, il·lumina tot un període de la vida del meu biografiat. Puc assegurar, sense por d'errar-me, que Diego Ruiz és, per a Prudenci Bertrana, una pura fascinació. Aquella memòria prodigiosa, aquella conversa brillant, aquell accent especialíssim, tot contribueix a l'enlluernament momentani del gironí, un poc passatger ensopit en la grisor de les velles pedres, en el silenci provincià, en les cla-

rors d'un cel suavíssim. Si Bertrana volgués confessar-ho, sabríem per la seva ploma, tant sincera per altra banda, el doble procés d'encantament i de desencantament ralatiu a Diego Ruiz. Tots dos homes són morts, i també la majoria dels testimonis d'quella època. Resta el meu testimoniatge i el menys directe, però bastant significatiu, de la novella "Jo!" El ~~meu~~ de Bertrana es basa en la meva memòria. Recordo perfectament Digo Ruiz. Venia a casa quasi diàriament i Prudenci Bertran anava a casa seva, un dia per altre. Diego Ruiz, la seva família, els seus col·laboradors i els seus pacients eren, per a l'escriptor, un espectacle interessantíssim. Es possible, quasi segur, que no pensava encara a fer-ne una novella, simplement, s'hi esbargia. Quan els dos homes estaven plegats, oblidaven la resta del món. L'expressió del rostre de Bertrana, en escoltar Diego Ruiz, no l'he pas oblidada: era de fascinació.

El testimoniatge de "Jo!" ens demostra com l'ídol es converteix en matèria corruptible. L'autor no jutja el personatge. Es limita a descriure'l. Té l'habilitat d'escriure la novella en primera persona. Carrega tota la responsabilitat dels seus actes, al propi protagonista. Però el lector avisat, no pot deixar de descobrir que aquell extraordinari personatge, tan cruament, tan despietadament dibuixat per l'autor, ja no és el seu amic. Em consta, però, que ho ha estat, i que fins li deu una certa gratitud per les llargues hores amables que ha passat en la seva companyia, especialment en aquella llar, tan pintoresca i desmanegada, però hospitalària, del Manicomi de Salt.

No sabem en quin moment l'amistat comença a decaure ni en quin altre moment, Diego Ruiz deixa d'ésser definitivament l'amic de l'escriptor per a convertir-se en pedrera literària.

Sembla que, en llegir la novella "Jo!", Diego Ruiz, projecta una venjança. Començà a escriure una altra novella. S'havia de titular: " Tu" El protagonista era Prudenci Bertrana. Però no crec que arribés a publicar-se. Probablement no la va ni acabar.

Molts anys després, en una evocació de Girona, Diego Ruiz escriu i publica, en una revista estrangera, un comentari sobre Prudenci Bertrana. Sens dubte per a satisfer la seva rancúnia, no del tot extingida, el tracta d'almogàver.

Els de Barcelona.

A Barcelona, el mateix que a Girona, Prudenci Bertrana troba sinceres i bones amistats. Aquí, com allí, sort ne té, més d'una vegada.

Em confesso incapaç de recordar tots aquells que l'admiren, l'estimen i l'ajuden durant la seva llarga estada a la capital. Malgrat la seva implacable rancúnia contra la urbs a la qual atribueix totes les seves malvestats, és, precisament a Barcelona, on l'escriptor rep l'empenta definitiva que el situa en el primer rengle dels prosistes catalans. Però Prudenci Bertrana, home rural per excel·lència, perseguit per la dissort triga alguns anys a reconèixer-ho. Entretant, es capta la simpatia i l'apreci d'homes de lletres i també de particulars. En la redacció del "Poble Català", en la revista francòfila "Iberia", i, més tard, a "La Publicitat" i a "La Veu de Catalunya". I potser, també, a "L'Esquella de la Torratxa" i a "La Campana de Gràcia", malgrat les seves desavinences amb l'editor i amb alguns redactors - Prudenci Bertrana compta amb molt bons companys. Màrius Aguilar és un dels més entusiastes. Aquest fervent castellà catalanitzat es converteix en un admirador seu. Organitza un àpat per a celebrar la incorporació de l'escriptor gironí a la vida literària barcelonesa. Tradueix al castellà la seva novella "Ernestina", en la qual apareix en aquesta llengua abans d'ésser publicada en català.

Claudi Ametlla fa entrar Bertrana a la redacció d'"Ibèria", que administra i dirigeix en persona. L'encoratja i el distreu quan el veu massa capficat o esmaperdut. L'invita a sopar a establiments modestos, principalment a "Ca'l Beco del Racó," l'hostal famós del barri de la catedral, destruït per les bombes durant la guerra d'Espanya. No hi mengen plats refinats, però sí, sans. Claudi Ametlla ho fa amanir amb xampany, que beuen a raig de porró. En aquestes ocasions Bertrana oblida, per un moment, les seves tragèdies familiars i professionals. Converseu i riu animadament. " Aquell era el veritable Bertrana", diu Claudi Ametlla, sortosament encara en vida. " En evocar la naturalesa, esdevenia eloqüent, transfigurat. P

sions Bertrana oblida per un moment les seves tragèdies familiars i professionals i xerra i riu animadament. " Aquell era, diu Claudi Ametlla, sortosament encara en vida," el veritable Bertrana, L'etern enamorat de la naturalesa" Eudevenia eloqüent, transfigurat. Parlava de les seves excursiona, de les seves caceres en terres gironines" Es un home feliç " Per una estona, era un home feliç. I ho era perquè es sentia estimat, comprès, voltat de cordialitat i de simpatia.

Ramon Vilaró fou un altre gran amic de Prudenci Bertrana. Havia fundat una tertúlia a la seva botiga del carrer de Ferran. A la dita tertúlia hi concorren literats de totes les branques: poetes, (recordeu el Vantall del Poeta, organitzat per la penya Vilaró) prosadors, comediògrafs, i també xxxxxxxxx simpatitzants de les lletres i de les arts catalanes. Vilaró era, per a Bertrana, més que un simple company de tertúlia. Era un amic carregat de bones intencions. Sermonejava l'home poc pràctic que era Bertrana i aquest escoltava amb una lluïssor irònica a la mirada i un mig somriure de biaix.

A la tertúlia de Vilaró esdevingué, entre altres, un fet digne d'ésser contat: la reconciliació de Prudenci Bertrana amb Catarina Albert. Havien esdevingut enemics gràcies a un article publicat per cert periodista, evidentment mal intencionat. Catarina Albert, que m'ho ha contat més d'una vegada, no recorda ni el nom del periòdic ni el del periodista. En el dit periòdic, el cronista atribuïa a Victor Català unes paraules despectives adreçades a una obra de Prudenci Bertrana. Aquest, en llegir-les, reaccionà amb violència. Va escriure una resposta gens galant que es publicà, i Catarina Albert llegí. ~~Diu que va escriure una carta a Bertrana però aquest no va contestar.~~ En trobar-se, per casualitat, a la tertúlia d'en Vilaró, sembla que Catarina Albert abordà Bertrana amb aquestes paraules: " Déu vos guard, illustre enemic" Diu que Bertrana va respondre amb una mena de gruny. Seguiren les explicacions. Es posà en clar que Catarina Albert, en dir al periodista que ella no era capaç d'escriure un llibre com aquell, volia dir, modestament, que no tenia prou talent per a fer-ho. Així m'ho ha esplicat

ella mateixa,afegint que, d'ençà de llavors,els dos escriptors restaren bons amics.

Amb la coneguda escriptora i compositora Carme Karr de Lasarte,que sempre fou una fidel amiga de la família Bertrana,sembla que hi hagué,també,un lleu topament. La senyora Karr es mostrava contrària a certes crueses de llenguatge en alguna de les obres del meu biografiat i,aquest,no estava disposat a rectificar el que havia escrit. El seu temperament excessivament sensible i violent,no suportava certes interferències que,considerava foraa de lloc.Aquest incident els mantingué separats una colla d'anys.

Una amistat cordialíssima unia el doctor Leandre Cervera amb Prudenci Bertrana. Amistat que solament la mort va trencar. Leandre Cervera no fou únicament l'amic de l'escriptor,sinó el metge de la família,especialment de la Menuda, i també del propi Bertrana el qual,uns vint anys després de la mort d'aquesta filla,perdé també la seva meravellosa salut. El doctor Cervera ,malalt,com Bertrana ,del cor,pujava sovint els cent-vuit esglaons que menaven al pis del seu amic per a visitar-lo i animar-lo.

Els amics metges sempre havien representat un paper important a casa dels Bertrana. Assistien els malalts i acompanyaven i animaven els que estaven bons. Ja a Girona,quan la mainada de Prudenci Bertrana estava malalta,l'assistia competentment i generosa el doctor Jaume Figueres. Més tard, a Barcelona, durant les èpoques catastròfiques de malalties i de morts,els doctors Balcells, Balcells,Pla i Armengol, Girona, Sayé,Bosc Uzelai, Cabré, Bordas,Salvador Vives,amics i admiradors del meu biografiat,visitaren tota la família de l'escriptor i el propi escriptor,com amics desinteressats i devotíssims.

Molt més tard, ja vell i sense cap fill prop(la única que li restava vivia a l'estranger),el matrimoni Bertrana féu la coneixença del doctor Angel Soler i Daniel ,de Vilada. Bertrana s'entusiasmà amb la majestuosa bellesa d'aquest indret. Gràcies a l'ajuda eficacíssima del doctor Soler,Bertrana, i la seva esposa i cunyada,varen poder passar,a Vilada,els darrers temps

benaurats de llur vida. Hi restaren quasi tota la guerra d'Espanya, estius i hiverns. Allí feren la coneixença de la família Biosca-Jover, amb qui compartiren les angoixes de la revolució.

Entre els bons amics de Prudenci Bertrana cal també posar en un lloc eminent, el poeta Joan Draper, prou jove per a ser-li fill i, malgrat aquesta diferència d'edat, identificat en tot amb ell, devot de l'home i de l'artista. Joan Draper ha conegut i acompanyat Bertrana en les èpoques més doloroses i difícils de la seva vida. Va fer valdre la seva influència per que li concedissin un càrrec a l'Ajuntament de Barelona. També s'encarregà de fer entrar a la Menuda, en un col·legi important, de monges. Encoratjà, i fins col·laborà amb Prudenci Bertrana (Varen escriure, plegats, la lletra d'una sarzuela: Bertrana, els diàlegs; Joan Draper, els versos, destinats a ésser posats en música)

Però els més grans amics de Prudenci Bertrana, els que jo recordo com éssent els preferits de la seva maduresa, foren Alfons Nadal i Joaquim Buigas. Alfons Nadal, l'excel·lent escriptor i entusiasta admirador de Bertrana, venia molt sovint a casa, on sempre era ben acollit. Cada una de les seves visites era una festa per a Bertrana.

Això mateix esdevenia amb Joaquim Buigas. Encara que profundament absorbit pel seu treball literari (amb la ploma a la mà, era inlassable), en oir una d'aquestes veus amigues, enfundava l'estilogràfica sense cap mena de recança i es lliurava al goig de la conversa. Res al món no li resultava més agradós que aquelles visites espontànies d'Alfons Nadal i de Joaquim Buigas. Ambdós eren grans conversadors. Nadal, amb una veu baixa, una mica àtona, comentava persones i llibres. Joaquim Buigas, amb la seva veu sonora i vibrant, contava les seves aventures de gauxo, a la Pampa, i les fetes i les dites dels indis. . Era tan extraordinari narrador, que Bertrana podia passar hores i més hores escoltant-lo. La conversa amb Joaquim Buigas li feia oblidar els seus mals de cap i fins les seves penes.

A tots aquests goigs sentimentals i intel·lectuals posà fi, la guerra d'Espanya. Nadal hi sobrevisqué poc temps. Joaquim Buigas tingué més sort, ~~restà sempre fidel a l'amistat de Bertrana.~~

En acabar la guerra, Bertrana tornà a Barcelona. Sovint anava a veure a Buigas, a la seva finca de Bellaterra. Hi passava uns dies en família, hi pintava paisatges. Justament el dia 21 de novembre de l'any 1941 hi havia d'anar. No ho féu perquè plovisquejava i, a Bertrana, no li abellia el camp simó assolellat. Ho deixà per l'endemà. Però l'endemà, a l'hora d'agafar el tren elèctric, ja jeia en el seu llit de mort, a Roger de Llúria, 4.

&

Amistats femenines

Prudenci Bertrana, malgrat el seu posat sorrut i el seu taranna poc comunicatiu, cultivava força les amistats femenines. ~~era un gran admirador del sexe femení~~. No era, de cap manera, un conquistador, però li agradaven sentimentalment les dones ~~i cultivava l'amistat femenina~~. Va tenir grans amigues i, goso a dir-ho, que, algunes d'elles, a més de l'admiració, sentien envers ell una mena de tendresa semblant a aquell ~~sentiment~~ que els francesos anomenen amitié amoureuse. Mai no se li va conèixer cap aventura extra-conjugal però, en llegir les seves obres, s'endevina, ara i adés, una afecció particular envers una o altra de les seves heroïnes. Hom s'adona que, més d'un cop, va sentir-se platònicament enamorat d'elles. En "Naufrags", per exemple, descriu la gelosia d'una manera tan perfecta i normal, que el lector comprèn que algun cop l'havia sentida ~~el mateix, com només pot sentir-la un enamorat~~. I no era certament Neus Salazar, la dona pura i casta per excellència, qui li hi inspirava. En "El comiat de Teresa", el lector, o l'espectador (es tracta d'una obra de teatre,) descobreix que el protagonista és el propi Bertrana i, la deixebla que es fa monja una deixebla seva de Girona que, efectivament, va entrar en religió.

D'aquestes amistats amoroses podem parlar-ne amb tota llibertat i amb tot respecte, Són normals, són comprensibles i, potser, necessàries a tot home sen-

sible que,per altra banda,viu honradament i castament la seva vida matrimonial.

Bertrana era un home de principis. No crec que sigui absolutament necessari de fer-ho constar en la seva biografia, però, tampoc no crec que calgui passar-ho per alt. La seva vida familiar, ho repeteixo, era un constant exemple de fidelitat conjugal i,moltes d'aquestes amigues que l'estimaven tendrament,també estimaven i,sobretot, admiraven,la serena bondat,la humil i profunda intel·ligència de Neus Salazar.

Aquella tendència literària de Prudenci Bertrana a caricaturitzar,en algunes de les seves obres,les dones polides,pràctiques i netes,pot fer sospitar al lector que la seva muller pertanyia a un o altre d'aquests tipus femenins, o als tres alhora. Neus Sakazar era,en realitat,tot el contrari d'aquestes burgesetes que el seu marit creava per a millor explicar les tribulacions artístiques i sentimentals dels seus herois masculins,còpies pastades del seu propi tipus.

Neus Salazar havia de llegir, sovint, en les obres del seu marit,una mena de caricatura més o menys benigne o grotesca, de la seva pròpia persona. Carme, de"La dona neta",Sebastiana,de "El Comiat de Teresa" ; Cèlia,de "Naufrags"; Júlia, de "Tieta Claudina";són dones vulgars,materialistes,incapaces de comprendre un artista. Mentre les Tereses,les Ernestines, les Claudines,les Felices,són dones sublims,immaterials,idealitzades per l'autor,que,segurament, representen l'utòpic tipus que ell s'havia forjat de la dona .

Sens dubte,en una certa època del seu matrimoni,com ja he dit en altre lloc Prudenci Bertrana va arribar a creure que Neus Salazar no el comprenia. En realitat,Neus Salazar ho comprenia tot. No solament la sensibilitat i les aspiracions i el dret a somniar del seu marit,sinó la necessitat que tenien llurs fills d'alimentar-se,,d'esbargir-se,d'educar-se i d'instruir-se

Prudenci Bertrana, somniador incorregible, no topava,doncs, amb el caràcter o el temperament de la muller,sinó amb la pròpia realitat de la vida. I aques-

implacable/ta/realitat de la vida, la representaven la esposa i els fills. Neus Salazar no era la dona que sospira flairant una flor ni posa els ulls en blanc escoltant un poema, Poemes i flors tenien, per a ella, una gran importància en certs moments i, en altres, una importància molt relativa.

Les heroïnes de Prudenci Bertrana, com les de la majoria dels escriptors, són una barreja de la imaginació de l'autor i de la realitat. Però la imaginació de Bertrana era pobra. En llegir les seves obres, hom descobreix tot eguit qui les hi ha inspirades. Jo, que sé qui era la Ernestina, la Teresa, la Feliça... i també la Júlia, la Sebastiana i la Carme, enlairades les primeres per l'autor, a la categoria d'éssers sublims i les segones rebaixades a la d'éssers censurables, puc dir que segurament cap d'elles no ha llegit el que Prudenci Bertrana va escriure. No eren dones afeccionades a la lectura. No li hauran pogut ni agrair ni retreure.

En canvi Neus Salazar, que era una lectora aferrissada de tota mena de lectura i sobretot de l'obra bertraniana, s'hi descobria fàcilment i en patia.

Més d'un cop, després de la lectura d'una de les obres de Bertrana, ho confessava a les seves filles :" El vostre pare", deia", té una mala opinió de mi"

Sortosament els anys i els desenganys, les lluites professionals i les tragèdies familiars, posaren les coses a lloc. Prudenci Bertrana descobria, a poc a poc, el tresor de bondat, de paciència, d'intel·ligència i de generositat de la seva muller, la més autèntica i sublim de totes les seves amigues.

L'OBRA

Contes i narracions.

L'obra bertraniana és vasta i diversa: novel·les, contes, narracions, comèdies, cròniques ciutadanes, crítiques de teatre...

Si bé Prudenci Bertrana començà la seva carrera literària quan ja tenia prop de quaranta anys, com ja he dit en un altre lloc d'aquesta biografia, a partir del moment en què descobrí la seva vocació, no abandonà mai més la ploma. Escrivia estiu i hivern, cada dia, matins i vespres, amb un lliurament absolut dels seus sentits, de la seva intel·ligència, de la seva voluntat. Llevat de les hores que dedicava a les lliçons de dibuix, a l'Escola del Bosc de Montjuïc, i les estones que li calien per anar a portar els originals al diari, l'hauríeu trobat, sempre, escrivint. I quan no escrivia materialment, és a dir, quan no feia anar la ploma pel damunt de les quartilles, pensava en el que escriuria, prenia notes mentalment de tot el que veia i li semblava digne d'ésser convertit en narració, en conte o en estampa ciutadana. A voltes es limitava a recordar. Tot el que havia vist i oït anys enrera revivia en la seva imaginació. Per un moment, tornava a ésser propietari rural o pintor vagabund, o un simple provincià, enamorat de la seva província. Travessava les suredes selvatanes o la maresma empordanesa, caçava en companyia d'algun camperol o es partia el pa, el vi i l'escalfor d'una llar d'hostal, amb traginers i picapedrers. Més tard, a Barcelona, circulava pels carrers de la ciutat o passejava, amb la Menuda, pel Parc de la Ciutadella, o passava l'estona, en companyia d'homes de pèl i de ploma. Tot això evocat, repensat, analitzat i repastat, servia de material literari. Ell, ho repeteixo, - i tot lector avisat se n'ha adonat, sens dubte - no era un creador imaginatiu. La seva inspiració naixia al contacte directe de la vida, que és, en ella mateixa, la més gran de les pedreres literàries. No cal sinó oblidar-se d'un mateix, de les petites molèsties materials, de les puerils vanitats i personalismes, badar els ulls, les orelles, les narius, pres-

cindint del nostre egoïsme . Llavors la vida entra en nosaltres amb els seus elements essencials: l'home,la bèstia,l'objecte. S'instal·la dintre nostre,forma part integral de la nostra naturalesa d'artistes o de místics,es transforma en obra d'art o en filosofia. El do d'observació de Prudenci Bertrana i la seva honradesa d'escriptor,units al seu pur i absolut amor als éssers humils i a les coses senzilles i naturals, n'han fet un narrador extraordinari, únic en el seu gènere.

Escrivia lentament,cercava les idees i els mots amb una paciència inesgotable i pulcra. S'aturava sovint. Reflexionava. A voltes,deixava les quartilles esborranyades,s'acostava a la finestra,descorria les cortinetes. (sempre protestava quan en posaven) Atalaiava el tros de cel,més o menys ample,que se li oferia a la vista i, si podia,també tractava d'albirar alguna taca de verdor,arbre o platabanda urbana,clap de muntanya entre teulades. Hi deixava reposar l'esguard i l'esperit;després,tornava a la feina. Aquella llenca de firmament,aquell bri de naturalesa li havien redonat corage.

Així varen ésser concebudes i escrites les seves millors narracions aplegades i publicades sota els títols: "Crisàlides", "Proses Bàrbares","Els Herois","L'amic Pellini i altres contes""La lloca de la Vídua",al meu entendre,l'excel·lència de l'obra de Prudenci Bertrana.

No tinc la intenció de fer crítica - ni m'escau ni és aquest el lloc per a fer-ne - comento,simplement, l'obra del gran prosista català en la qual sobresurten,en particular,aquelles proses que ell es complau en qualificar de bàrbares i aquells retrats literaris dels seus rústecs companys de joventut ,immortalitzats per la seva ploma: carboners,peladors,llenyataires... Aquestes narracions són un reflex viu, sense gens de fantasia , d'una realitat simple i quotidiana. Més que literatura,podríem dir-ne pintura o història. Història en Els Herois;pintura,en "Proses Bàrbares", on no manca el detall més insignificant,el matís més subtil, la nota més justa. Tot escrit en un català rural no contaminat de barbarismes ni de castellanismes ;en un estil,ara

poètic i tendre : " Caminant sota la lluna"," Foranies gironines"...ara,viril i ferm: "La ruta abandonada","La creu de la mà", "Les Masies tràgiques"... En "Els Herois" (alguns d'aquests herois els trobareu també en els volums que duen per títol" El meu amic Pellini","La lloca de la vídua", "Crisàllides"), el geni bertranià excelleix en observacions minucioses i traç vigorós, aplicat als seus personatges: la Margarideta,la masovera,la vídua,en Carxofa, en Quimet,en Busqueta,el Cigronet...tipus de dona,d'home,d'infant, que ja no podeu fàcilment oblidar. Aquests personatges històrics ens apareixen amb una força dramàtica que els agermana a "Els Cosacs", de Tolstoy, a "Els Mugics", de Txecof,a "Els embriacs", de Turguenef.

Hi ha,també,en l'obra de Prudenci Bertrana, una part importantíssima dedicada als animals. En alguns dels seus llibres, els perdiguers hi són evocats amb categoria d'herois: gestes,sentiments,drames. Tot al llarg de l'obra bertraniana es parla d'animals: ases,gallines, ànecs xais... . El lector descobreix,amb una certa perplexitat, que aquest aferrissat caçador,animat per una mena de dalit animalicida quan es veu amb un fusell a la mà,és, capaç d'un gran respecte i entendriment quan en compte de fusell mou la ploma i esporàdic,si voleu, però sincer i autèntic. devers les bèsties.

En "L'Os benemèrit i altre bèsties", Prudenci Bertrana es sent més que mai atret,entendrit i fins agermanat amb els animals, sobretot amb els del Parc que considera víctimes,com ell, de la urbs. A través de la ploma bertraniana l'ós del Parque i els seus companys de captiveri, prenen una humanitat corprenedora, Hom sent que els ha observat durant moltes hores, amb amor i paciència . Ha comprès llur trista condició d'engaviats que compara amb la seva esclavitud de ciutadà. Ells fan de pallassos professionals,posats en espais closos per a esbarjo de la mainada, a voltes,pesada i cruel. Ell,Bertrana, a fi de procurar pa i medicines als seus fills,treballa per a un editor gasiu i exigent,fa d'humorista obligat per esbarjo o riota d'uns determinats

lectors de " L'Esquella de la Torratza" i de "La Campana de Gràcia"
En observar i compadèixer aquestes bèsties, ciutadans ~~forçats, com ell,~~ des
~~Bertrana~~, Bertrana amb un humorisme finíssim, amarat de simpatia, ~~els atribueix tota~~
~~mena de capacitats, de penalitats, d'humiliacions.~~ Deixa rajar, ~~en honor llur,~~
~~la seva escassa imaginació, el que no fa, generalment quan es tracta d'homes~~
~~o de dones, els quals, principalment en~~ "El Vagabund" i en "L'Impenitent", des-
criu quasi fotogràficament, amb una mena de rancuniosa minuciositat.

Les novelles

Les novelles de Prudenci Bertrana, " Josefat", " Naufrags", "Tieta Claudina" ~~(versió catalana de "Ernestina")~~, pertanyen a l'època gironina, quan Prudenci Bertrana gaudia de tota la força de la seva joventut i vivia encara dels pinzells. " Josefat" és, crec jo, la millor de les seves novelles de tots els temps. "Naufrags" i "Tieta Claudina" no tenen la força ni l'emoció de la primera . Ambdós assumptes , encara que perfectament humans i realistes, l'un en un quadre rural, l'altre en un míser ambient de menestralia provinciana, presenten un caire sentimental massa fàcil. En " Josefat", hom sent que una fatalitat ineludible pesa damunt dels personatges i que res ni ningú no pot evitar la catàstrofe final. Però, pel damunt d'aquesta catàstrofe, una vida i un seny perduts, plana l'augusta serenor de la Seu, la formosor arquitectònica i la espiritualitat sobrehumana de la qual (tan ben descrites per l'autor) esbandeixen, amb una alenada d'eternitat, la luxúria i la sang de la Fineta, el pretès sacrilegi i la follia del campaner.

"Jo!", és la novella més crua, més descarnada, menys sentimental de la sèrie. Viscuda a Girona, i escrita a Barcelona, després d'alguns anys de vida ciutadana, Bertrana hi aboca els seus records de Salt, amb la pintoresca existència, minuciosament detallada, ~~del seu ex amic (suposem que si encara ho fos, d'amic), no hauria comès mai la indelicadesa d'escriure-la)~~ El metge-filòsof, pretès psiquiatra, escriptor agut, company ameníssim d'hores

apassionants
agradoses."Jo!" es considerada com una de les millors novelles de Bertrana. En tot cas, una de les més llegides i comentades, un gran èxit editorial. (Ignoro el que hi guanyà l'editor; quant a l'autor, a part la satisfacció moral de l'èxit, crec que li produí unes cinc-cents pessetes pelades.)

" L'Illa perduda", novella d'aventures signada per Prudenci i Aurora Bertrana no es pot considerar com una de les obres característiques del meu biografiat.

Recordant que, molts anys abans, quan la seva filla era encara una nena, ell li havia prohibit escriure i, convençut que la seva prohibició no havia servit sinó per a retrassar l'impuls d'aquesta autèntica i tenaç vocació, Prudenci Bertrana, que l'escoltava encisat contar les aventures dels traficants a Polinèsia, concebí la idea d'escriure la dita novella en col·laboració amb aurora. La filla va composar l'argument, acció i descripció dels personatges i el lliurà al pare. Aquest trià allò que li semblà més adient al seu taranna de narrador. Ell escriví els primers capítols, fins la mort del capità de la goleta; la noia escriuria a partir d'aquell episodi fins el final. Cada un d'ells treballava pel seu cantó. De tant en tant es llegien les pàgines escrites, les comentaven, les unificaven, les corregien... Hi varen passar molt bones estones, i, publicada a Llibreria Catalònia, l'obra es va vendre d'allò més bé.

De la seva trilogia autobiogràfica ja n'hem parlat en comentar la seva pròpia vida ja que, trilogia i vida, van estretament lligades, ~~barrejades~~. "L'Hereu" la primera de les tres novelles, la que li valgué el premi Creixells de l'any 1932, té pàgines que no desdiuen gens de la seva millor prosa rural. Són un cant a la naturalesa que Bertrana descriu amb amor i dolor. Comença al mas Espriu de L'Esparra i és, sens dubte per aquest motiu que el protagonista de la trilogia es diu Aspriu. Bertrana degué preferir Aspriu a Espriu, pensant en aspre ja que ell mateix s'hi considerava: rústec, aspre, bàrbar, adjectius que li plaien d'aplicar-se en moltes ocasions. " El Vagabund", segona part de la trilogia, ja no te'aquell sabor camperol en la descripció del qual

el meu biografiat exel·lia. Té, en canvi, unes belles descripcions de Girona, descripcions que acusen el seu amor, la seva admiració i la seva enyorança d'aquesta ciutat abandonada per força i evocada, sovint, en la seva obra literària. "L'Impenitent", tercer volum de l'autobiografia, la darrera de les seves obres, publicada uns anys després de la seva mort pels editors Dalmau-Jover, és un aiguabarreig de les seves tragèdies familiars i professionals, el lament d'un viatger que ha arribat a la darrera etapa del seu viatge, reviu el seu passat, plora els seus morts per cada tret de la seva ploma. La va acabar pocs dies abans de la seva mort, però no s'hi nota cap marca de fatiga cerebral ni d'esclerosi intel·lectual. Les descripcions del barri xinès i els trets fisionòmics i psicològics dels seus companys de redacció acusen, alhora que la seva implacable rancúnia contra la ciutat i els seus ambiciosos i mediocres homes de lletres, els dons d'observació, la precisió i nitidesa de llenguatge de sempre.

Obres de Teatre i cròniques

A les seves obres de teatre; "Les ales d'Ernestina", "L'Enyorada Solitud", "El fantasma de Montcorb", "Els atropellats", "La dona neta", "El comiat de Teresa", "Els aprensius", "Neu de tot l'any", no gaire conegudes per haver estat poc o gens representades els hauríem de dedicar un comentari ben superficial. No per manca d'interès ni de vàlua literària, els personatges hi apareixen ben estudiats i el llenguatge hi és viu i precís, sinó perquè comparades amb les seves novel·les i, sobretot, amb les seves narracions camperoles i bosquetanes, resulten pàl·lides i esfumades. Bertrana no és un creador de situacions dramàtiques o còmiques, ni un pensador moralista o satíric, ni un compositor de diàlegs brillants. Es un poeta enamorat de la naturalesa, un observador minuciós dels éssers i de les cores i un gran i afiligranat descriptor amb un lèxic abundantíssim al seu servei. En abordar el tema teatre, l'autor no pot lluir les seves millors facultats d'escriptor, o potser

Només ens falta comentar les seves cròniques ciutadanes, les seves crítiques teatrals. D'aquestes cròniques ciutadanes, publicades dia per dia a " La Veu de Catalunya" sota la rúbrica," Impromptus", ell mateix en féu una tria que publicà la Llibreria Catalònia amb il·lustracions d'en Llaveries i, més tard, una altra edició amb il·lustracions de Masgoumiery . Són petites joies literàries; comentaris subtils sobre les persones i les bèsties perdudes en el gran trau de la urbs, descobertes pels seus ulls d'observador, comprensos pel seu cor amorós de poeta, descrits simplement però, magistralment, per la seva ploma de gran prosista.

Com a crític teatral, era exigent amb les obres i sincer fins la imprudència. Mai no mesurà les conseqüències que podia tenir per a ell, criticar una obra que tots els altres alabaven perquè es tractava d'un d'aquells autors intocables com certes castes de l'India, simplement, a Catalunya. Aquesta independència de criteri i severitat i sinceritat crítiques, li valgué molts enemics i el perjudicà d'allò més quan es tractà de representar una obra seva.

Una de les més exquisides pàgines de la literatura de Bertrana, el constitueix el discurs presidencial llegit pel seu autor en els Jocs Florals de Barcelona, l'any 1936. Es una autèntica prefessió de fe, una exposició breu, però sincera i profunda, del seu credo ciutadà i literari: acaba amb aquestes paraules:

" Deixeu-me fer la il·lusió de no haver estat un home inútil en aquesta vida i de no haver gastat llum, tinta, paper i estilogràfica sense profit. Deixeu-me creure que, amb la meva prosa, he consolat algun trist, he redimit algun captiu, he humitejat alguns ulls, he fet somniar alguna ànima senzilla, he tret de la foscor éssers humils amb grandesa d'herois, i donat, més d'una vegada, categoria de racionals a les bèsties menyspreades pels homes."

"Deixeu-me envanir de no haver estat un egoista de les meves dolors i de les meves joies, car les he escampades als quatre vents, a fi que les arreple-

guessin aquells que en tinguessin falla,o les refusessin indignats,aquells que n'estessin tips".

Aquestes simples i sinceres paraules de Bertrana,defineixen la seva ètica d'escriptor: ~~humilitat i sinceritat de principis,germanor i generositat en l'expansió dels seus sentiments polaritzats en la seva obra literària.~~

La seva vida artística ~~de Prudenci Bertrana~~ és un exemple constant d'honradesa professional. Veritable exemple,també,d'abnegació i d'amor al seu art,en pugna constant amb l'adversitat i amb el seu amor d'espòs i de pare. Mai res ni ningú no aconseguí d'apartar Bertrana del camí de la veritat. Com a crític de teatre,era sincer fins a la temeritat. Com a creador,restava igualment fidel a ell mateix fins al darrer dels escrúpols,fins a la darrera de les conseqüències. No acceptava cap subterfugi literari,cap compromissió que l'apartessin d'allò que ell creia la veritat estricta,és a dir: la seva veritat. Els seus ambients,els seus personatges eren un pur reflex de la pròpia vida. L'obra de Prudenci Bertrana és,doncs,i pel damunt de tot,una obra d'amor i de dolor,de compenetració i de solidaritat amb els éssers i les coses humils que la il·lustren. L'escriptor no vivia més que per la seva obra i en la seva obra. sobretot després de la mort dels seus fills.

Puc dir,sense por d'equivocar-me,que la seva vida era la seva obra i,la seva obra,la seva vida;tant intimament i dolorosament units anaven l'home i l'escriptor.

Si llegiu les seves narracions,contes o novel·les,veureu que els peronatges se us presenten impregnats d'aquell sofriment autèntic,d'aquell goig pur que solament saben comunicar,al lector,les criatures literàries filles directes de la carn i de la sang de l'autor.

Bertrana no feia mai concessions ni al públic ni als editors. ~~Com tot gran escriptor~~,escrivia el que ell sentia,goig o turment,amb l'estil que li

plaïa, sense preocupar-se de tendències ni de modes. Quan una obra seva ~~tenia~~ tenia èxit, se'n sentia joiós. Si no en tenia, ho lamentava, però mai no li va passar pel cap rectificar, canviar de tema o d'estil, cercar a complaure el públic, o els crítics ~~les reaccions del qual/ són imprevisibles, fins, sovint,~~ passatgeres i ~~superficials; sovintes, deslligades en absolut dels mèrits de l'obra/~~ que jut~~gen.~~

Les alegries d'escriptor de Prudenci Bertrana eren pures i simples, com ell ~~mateix~~ mateix. L'astúcia, l'oportunisme, l'estira i afluixa dels literats ~~à~~ à vids de gloria ~~d'èxit~~, amb llur pobra vanitat i llur ~~llus~~ míser esperit comercial, les considerava com a manifestacions psicològiques pròpies d'habitants d'un altre planeta en el qual, ell, Bertrana, per res del món no hauria acceptat de viure. Es evident però que el seu planeta era difícil de compartir. ~~Neus Salazar~~ ho féu fins a darrera hora. Ella el consolà en els sofriments de la decadència física, ella escoltà les seves darreres paraules, ~~i rebé el~~ seu últim bes, un bes de llavis enfredorits ~~ja per la mort~~.

La vellesa de Prudenci Bertrana no comença en realitat fins que esclata la guerra d'Espanya. Sense escola per ensenyar dibuix, sense diari per a escriure - hi les seves crítiques, les seves impressions, la seva empenta creadora decau, fins d'aquella Barcelona tràgica i embogida, es refugià a Vilada en companyia de la seva esposa i cunyada. Viu en aquell poblet de muntanya una llarga temporada i els últims mesos de la guerra a Sant Pere Pescador, a cosa del seu cast Salvador Armengol.

Paraules finals

Prudenci Bertrana, acompanyat de la seva esposa i cunyada, visqué tota la guerra d'Espanya lluny de Barcelona: una llarga temporada a Vilada; els últims mesos a Sant Pere Pescador, a casa del seu cosí Salvador Armengol. En acabar la guerra, tots tres tornaren a Barcelona. Però Bertrana ja no reprengué cap de les seves activitas pedagògiques ni periodístiques. No tornà a l'Escola del Bosc de Montjuic on, durant anys i anys, havia anat a peu cada tarda a ensenyar dibuix a la mainada. L'Ajuntament li concedí una migrada pensió de la qual hagueren de viure, Déu sap com, l'escriptor i les dues dones.

Bertrana ja no podia seguir collaborant a "La Veu de Catalunya". El diari havia deixat de publicar-se. Li varen oferir de collaborar a "La Vanguardia"; Bertrana refusà. Es sentia envellit i malalt. No es veia amb cor de començar a escriure en una altra llengua. Era massa tard. Tota la vida ho havia fet en català. Seguiria escrivint com fins llavors, segur de no veure publicada, en vida, la seva obra. Esperava però que aquell dolorós missatge, arribaria algun dia a les mans i al cor dels seus amics i admiradors. Aquest darrer missatge era "L'Impenitent". La novella estava virtualment acabada, solament li mancaven alguns retocs.

Probablement Prudenci Bertrana, havia dit, en aquella darrera obra, tot el que turmentava cruelment la seva vida de pare i de periodista malaurat. Dels quarante als setanta-cins anys s'havia lliurat, en cos i en esperit, a la literatura. Les seves pauses havien estat breus, únicament per a preocupar-se de les malalties i de les morts dels seus fills. Les hores que havia passat escrivint eren innombrables, doloroses i fecundes. Tenia det a reposar. Déu li ho va permetre finalment.

Era el 21 de ~~novembre~~ novembre del 1941.

Al matí havia sortit, com cada dia, a fer un tomb per la ciutat. Joaquim Buigas l'esperava, a Bellaterra. Bertrana no es decidia a anar-hi perquè plovisquejava i, el camp, amb pluja, li resultava trist. Ho deixà per l'endemà.

Passà tota la tarda al seu estudi, rellegint i corregint el manuscrit de "L'Impenitent". A l'hora de sopar desà la ploma per anar al menjador, va seure a taula, però no menjà. Digué que no tenia gana. S'estimava més anar a jaure. No s'havia queixat de cap dolor, ni havia mostrat cap temença.

S'acotxà, com cada nit i, en comptes d'adormir-se per unes hores, ~~com cada~~ ~~nit~~, s'adormí per sempre més. Abans d'abaltir-se, però, cridà a Neus Salazar. Li demanà un bes. "Els seus llavis ja eren freds", em digué més tard, ella. Prudenci Bertrana degué posar, en aquest bes, tot el que li restava d'amor i d'agraïment envers aquella esposa sublim.

~~Prudenci Bertrana ja~~ Se n'havia anat d'aquest món sense fer cap mena de fressa, amb la mateixa digna i noble simplicitat amb què hi havia viscut.

No esclataren els trèmolos de la Ràdio, ni els sanglots ni les lamentacions del cor de la tragèdia clàssica, propis de la mort d'un personatge important. No, Prudenci Bertrana no era, ni hauria volgut ésser un personatge important. Això l'hauria distanciat dels seus herois: camperols, bosquerols, llenyataires, rodamons...

De la mort de Prudenci Bertrana no en parlà quasi cap diari. Solament recordo la crònica necrològica de "Destino", que acompanyava una fotografia de l'escriptor.

Al seu enterrament un enterrament modestíssim hi anaren solament ~~hi anà un nombre reduidíssim d'amics~~ els seus millors amics. El presidien els seus nebots, Francesc i Carles Salazar, i el seu cosí, Salvador Armengol, seguits de Lluís Millet, director de l'Orfeó Català, el qual morí uns dies després, de l'escriptor Joan Santamaria, dels doctors Leandre Cervera, Salvador Vives, Angel Soler-Daniel i, potser, algu més que no recordo.

Lamento no poguer enumerar en aquesta biografia ~~ni els títols ni els honors~~ pots que illustraren la vida de Prudenci Bertrana. Hauria d'inventar glòries i nexistents i es clar, ~~Els hau~~ no en tenia cap ~~ria d'inventar~~ no estic escrivint una novella. Prudenci Bertrana, al contrari d'altres illustres escriptors, va morir que per altra banda tampoc no escriuria de gust. seuse títols ni glòries.